

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
_____ О. П. Бодик

**«АВТОНОМІЯ УЧНІВ В АНГЛОМОВНОМУ КЛАСІ В СТАРШІЙ ШКОЛІ:
ФОРМУВАННЯ, ПРИНЦИПИ, ОСОБЛИВОСТІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Середня освіта. Мова і література
(англійська)
Подрезенко Валерії Альбертівни

Науковий керівник:
Бодик Остап Петрович,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології

Рецензент:
Сафонова Наталія Анатоліївна,
канд. філол. наук, доцентка, доцентка
кафедри англійської філології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АВТОНОМІЇ УЧНІВ В АНГЛОМОВНОМУ КЛАСІ В СТАРШІЙ ШКОЛІ, ЇЇ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ	7
1.1 Поняття автономії учнів та її складові	7
1.2 Принципи формування автономії учнів	12
1.3 Особливості формування автономії в англomовному класі	22
Висновки до розділу I	25
РОЗДІЛ II. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АВТОНОМІЇ УЧНІВ В АНГЛОМОВНОМУ КЛАСІ	26
2.1. Методи навчання, спрямовані на розвиток автономії	26
2.2. Засоби оцінювання для підтримки автономії	33
2.3. Організація англomовного освітнього середовища	40
Висновки до розділу II	54
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З огляду на процеси глобалізації та включення України до міжнародного освітнього простору, формування автономії учнів стає особливо важливим, зокрема в англomовних класах старшої школи.

Автономія учнів виступає важливою складовою їхньої готовності до успішного засвоєння іноземної мови та забезпечення неперервної самоосвіти упродовж життя. В умовах швидкого зростання інформаційних потоків і динамічних змін на ринку праці саме особистості, що володіють механізмами саморегуляції та самодетермінації, які реалізуються у вигляді усвідомленого вибору способу дій і враховують як внутрішні прагнення, так і зовнішні умови життя людини, здатні адаптуватися до нових викликів, самостійно оволодівати знаннями та формувати компетентності, необхідні для професійного й особистісного розвитку.

Англomовна освіта відкриває перед українськими учнями нові можливості для подальшого навчання та самореалізації у глобалізованому суспільстві. Водночас, без сформованих навичок автономного навчання складно оволодіти англійською мовою на рівні, достатньому для професійної та академічної діяльності.

Згідно з Концепцією Нової української школи, однією з ключових компетентностей є «вміння вчитися впродовж життя», що передбачає «здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного та колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя» [12].

У Законі України «Про освіту» наголошується, що «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя» [16].

Формування автономії та відповідальності учнів є важливим завданням Нової української школи, а особливої значущості воно набуває в умовах профільної середньої освіти та поглибленого вивчення окремих предметів у старших класах, зокрема англійської мови.

Серед зарубіжних учених, які приділяли увагу проблемі автономії в навчанні, варто виокремити Д. Літлвуда, який досліджував переваги та потенціал самостійного доступу до вивчення мови[48]; Г. Голека [45], який фокусувався на дослідженні концепції самостійності учня та її наслідків для засвоєння мови та ін. В Україні цю проблему досліджували Г. Подосиннікова та С. Мельник [4], які розглядали, як можна сформуванати у старшокласників здатність самостійно опановувати англійську лексику, тобто розвинути їхню англомовну лексичну компетентність; І. Задорожна [2], яка у своїй дисертаційній роботі зосередила увагу на теоретико-методичних засадах організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією та ін.

Проте специфіка формування автономії старшокласників в англомовному класі, зокрема в аспектах розвитку самостійності у виконанні навчальних завдань, застосування технологій самооцінювання, ефективного управління часом, а також використання цифрових інструментів для організації самостійної роботи, потребує подальших наукових розвідок. Це обумовлено необхідністю адаптації сучасних методів навчання до індивідуальних потреб учнів, пошуку ефективних підходів для стимулювання мотивації та розвитку навичок критичного мислення, а також інтеграції принципів автономного навчання в освітні програми, орієнтовані на старшокласників.

Об'єкт дослідження – автономія учнів в англомовному класі в старшій школі.

Предмет дослідження – аналіз феномену автономії учнів у контексті навчання англійської мови у старшій школі.

Мета дослідження – виявлення та обґрунтування ефективних підходів до формування автономії учнів старшої школи в англомовному класі, з урахуванням її принципів, особливостей та практичного значення для розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти.

Відповідно до мети було поставлено наступні **завдання**:

- визначити сутність поняття «автономія учнів», охарактеризувати її складові та принципи формування в англomовному класі старшої школи;
- окреслити особливості формування автономії учнів у профільній школі, враховуючи методи навчання та засоби оцінювання, спрямовані на її розвиток;
- проаналізувати організацію англomовного освітнього середовища та розробити навчально-методичне забезпечення процесу формування автономії учнів на уроках англійської мови.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження:

- теоретичні: аналіз фахових наукових джерел для уточнення базових понять дослідження; порівняння й узагальнення для визначення стану проблеми, що досліджується, в теорії та практиці навчання іноземних мов, формулювання висновків;
- емпіричні: спостереження, анкетування, тестування з метою визначення рівня сформованості автономії учнів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

- досліджено проблему формування автономії старшокласників на уроках англійської мови; розроблено модель та визначено педагогічні умови ефективного формування автономії серед учнів;
- удосконалено зміст, форми, методи навчання англійської мови у старшій школі в англomовних класах;
- подальшого розвитку набули положення про сутність, структуру, критерії, показники та рівні сформованості автономії учнів старших класів під час вивчення англійської мови.

Практичне значення отриманих результатів: розроблено навчально-методичне забезпечення процесу формування автономії учнів в англomовних класах старшої школи, яке може бути використане в навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів з англomовною формою навчання.

Матеріали дослідження були **апробовані** на:

1. II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції молодих учених та здобувачів вищої освіти «Мови і літератури у крос-культурній перспективі», 27-28 листопада 2024 р., Київ, Україна: Подрезенко В. Засоби оцінювання учнів для підтримки автономії в англomовному класі. *Збірник тез II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції молодих учених та здобувачів вищої освіти «Мови і літератури у крос-культурній перспективі»*. Київ: МДУ, 2024. С. 39-45.
2. Декаді студентської науки Маріупольського державного університету, січень 2024 р., Київ, Україна: Подрезенко В. Автономія учнів у вивченні англійської мови. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів факультету іноземних мов МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024 / За заг. ред. к.політ.н., проф. Трофименка М.В., д.е.н., проф. О.В. Булатової*. Київ, 2024. С. 18-20.

Дипломна робота складається зі **вступу**, в якому обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, а також описується методологія роботи; двох розділів, висновку, списку використаної літератури та додатків.

У першому розділі *«Теоретичні аспекти формування автономії учнів в англomовному класі в старшій школі, її принципи та особливості»* визначається сутність поняття «автономія учнів» та охарактеризуються її складові; класифікуються принципи формування автономії учнів в англomовному класі в старшій школі. А також визначаються особливості формування автономії учнів в англomовному класі.

У другому розділі *«Шляхи формування автономії учнів в англomовному класі»* удосконалюється модель автономного навчання: визначаються методи і форми навчання спрямовані на розвиток автономії; розглядаються засоби та критерії оцінювання для підтримки автономії учнів. Також розробляється навчально-методичне забезпечення для процесу формування автономії учнів на уроках англійської мови, як для самих учнів, так і для вчителів.

У **загальних висновках** підсумовуються результати роботи, визначаються практичні рекомендації та інструкції для впровадження самостійного навчання у викладанні англійської мови.

РОЗДІЛ І.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АВТОНОМІЇ УЧНІВ
В АНГЛОМОВНОМУ КЛАСІ В СТАРШІЙ ШКОЛІ,
ЇЇ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

1.1. Поняття автономії учнів та її складові.

Автономія учня сьогодні є важливою педагогічною концепцією у вивченні та викладанні іноземних мов і, крім того, вона вважається важливою освітньою метою. Для того, щоб учень став самостійним у навчанні, він повинен визначити та застосувати навчальні стратегії, структурувати власне навчання та критично осмислити власні процеси навчання, щоб потім мати можливість використовувати свої набуті навички в класі та за його межами. Важливо, що автономія в першу чергу пов'язана з навчанням, а не з викладанням, оскільки її розвиток розглядається як процес спільного навчання.

Автономний учень є активним учасником соціальних процесів навчання в класі, а також активним інтерпретатором нової інформації. Відповідно, важливо, щоб автономний учень розвинув усвідомлення цілей і процесів навчання та був здатний до критичної рефлексії, якої часто вимагають навчальні плани та навчальні програми. Автономний учень знає, як вчитися, і може використовувати ці знання в будь-якій навчальній ситуації, з якою він/вона може зіткнутися на будь-якому етапі свого життя [29, с. 102].

Автономія учня – це не конкретні знання, якими володіє учень, а скоріше здатність, яка дозволяє йому керувати власним навчанням: «Автономія – це здатність до відстороненості, критичного мислення, прийняття рішень і незалежних дій. Вона передбачає, що в учня буде розвиватися певний вид психологічного відношення до процесу та змісту його навчання» [39, с. 288]; «Автономія учня – це здатність контролювати своє навчання як таке, що створило простір, в якому можуть співіснувати відмінності в акцентах» [22, с. 21].

У сучасних дискусіях концепція автономії учнів часто асоціюється з так званим підходом «вчаться вчитись». Автономному навчанню можна сприяти, якщо зазначений підхід розглядати як невід'ємну частину вивчення іноземної мови, щоб учні все більше усвідомлювали, як вони навчаються, які варіанти їм відкриваються.

Важливо те, що автономія учнів є міжкультурно обґрунтованою, але неодмінно інтерпретується різними культурами по-різному. На цьому наголошує Б. Сінклер, який зазначає, що автономія учнів – це концепція, яка «вміщує різні інтерпретації та є універсально прийнятною» [48, с. 5]. Загалом науковець представляє тринадцять аспектів автономії учнів, одним з яких є культурний аспект. Ще одним важливим фактором, на який він посилається та який прямо не був зазначений у раніше наведених визначеннях, є наявність певних ступенів автономії. Це означає, що «учні опиняться в різних точках континууму для виконання різних завдань» [48, с. 6].

Автономія учнів була центром досліджень протягом більше трьох десятиліть. Було проведено чимало досліджень, які намагаються визначити, що це таке і що включає в себе, надати обґрунтування для його просування в класі та за його межами, прояснити роль учителя, визначити інституційні та індивідуальні обмеження, розмістити його в різноманітних культурних контекстах і пояснити наслідки для викладання та навчання в цілому [30, с. 109]. Як наслідок, існує багато хибних уявлень про складний характер автономії учнів та її практичну реалізацію. Оскільки вона має потенціал впливати на широкий спектр видів діяльності в мовній освіті, варто дослідити концептуальні витоки автономії учнів та її розвиток протягом багатьох років, включити різні підходи, а також те, як це може бути корисним як для вчителів, так і для учнів.

Витоки автономії можна простежити з проекту Ради Європи «Сучасна мова» у 1971 році, одним із результатів якого стало створення «Центру досліджень і застосування мов (ЦДІЗМ)» в Університеті Нансі у Франції. Шалон, засновник ЦДІЗМ, вважається батьком автономії у вивченні мови. Після його смерті керівництво ЦДІЗМ перейшло до Нолес Н., який залишається видатною фігурою в галузі автономії [37, с. 337].

Спочатку автономія розглядалася як природний продукт практики самоспрямованості навчання – навчання, в якому цілі, зміст, прогрес, методи, прийоми, процедура засвоєння й оцінювання навчання частково або повністю визначаються самими учнями. Голек підкреслює, що учні будуть використовувати свою здібність або здатність бути автономними лише в тому випадку, якщо вони цього бажають і не мають соціальних та психологічних обмежень [37, с. 339].

Незважаючи на те, що автономія, можливо, страждала від кризи ідентичності протягом 1970-х і 1980-х років, будучи пов'язаною з індивідуалізацією (способом навчання, при якому від учнів очікувалося, що вони будуть проходити свій шлях через матеріали, підготовлені вчителем), вона проявилася в основному завдяки зусиллям вчителів, які експериментували з нею в класі. На цих практиків вплинули погляди на клас як соціальний контекст для навчання та спілкування, а також ідея про те, що автономія може бути розвинена шляхом зміни відносин влади та контролю в класі [23, с. 289]. В результаті цих педагогічних змін автономія тепер передбачає взаємозалежність. У наші дні основна увага приділяється учневі як ключовому елементу в процесі навчання, що згодом призвело до перегляду ролі вчителя в навчальній програмі.

З точки зору широкого сучасного визначення, автономія учня – це готовність взяти на себе контроль (або взяти на себе відповідальність) за власне навчання [31, с. 243]. Зокрема, автономія учня:

- є атрибутом учня (багатовимірною здатністю, якою володіє учень, а не способом чи методом навчання);
- вимагає розумного усвідомлення процесу навчання;
- включає в себе ступені (які є нестабільними та змінними);
- не є самоосвітою чи навчанням без учителя;
- це не те, що вчителі роблять з учнями;
- не є поведінкою, яку можна ідентифікувати;
- не є стійким станом, що досягається учнями [34, с. 37].

Що стосується контролю, то є три взаємозалежні рівні, на яких учні знаходяться:

- 1) управління навчанням (що передбачає планування, організацію та оцінювання учнями власного навчання);
- 2) когнітивний процес (який зосереджений на учнівській увазі відображення та метакогнітивних знань);
- 3) зміст навчання (або навчальні ситуації, пов'язані з правом учнів визначати та реалізовувати власні навчальні цілі) [23, с. 300].

Щоб підтвердити концепцію автономії, важливо підкреслити докази контролю учня як природного атрибута навчання. По-перше, учні, які оволоділи іноземною мовою, використовують різні способи навчання. Тут важливу роль відіграє самоініціація та самоуправління навчанням. Іншими словами, на певному етапі навчального процесу учні дійсно беруть певний контроль над загальним напрямком свого навчання. По-друге, дослідження вказує на те, що учні часто дотримуються власних планів, а не планів своїх учителів [41, с. 135]. Вибір учнем того, що вивчено, пояснює цю невідповідність. По-третє, незважаючи на слабкі емпіричні дані, існує чимало анекдотичних доказів того, що учні певним чином контролюють свою власну мотивацію [32, с. 177]. Так само учні здатні використовувати афективні стратегії, щоб контролювати свої емоції та ставлення до навчання [42, с. 19]. Учні також мають можливість обміркувати свій досвід навчання та, у свою чергу, змінити свої переконання чи уподобання таким чином, щоб це було корисно для того, як вони навчаються.

В іншомовній освіті необхідно розвивати автономію учня, вимагаючи певних підходів до викладання та конкретного осмислення навчальних матеріалів, які сприяють його розвитку. Це привернуло значну увагу вчених, які створили спеціальні заходи «мотивація», «стратегії навчання», «розбудова спільноти» та «самоконтроль» для задоволення цих потреб [45, с. 23]. Більше того, сучасні підходи до навчання, такі як навчання мови на основі завдань, визнають, що ключова мета полягає в тому, щоб учні стали автономними користувачами іноземної мови і, таким чином, враховували це при розробці своєї концептуальної навчальної бази [33, с. 342]. Подібним чином Кумаравадівелу у своїй концепції умови постметоду представляє набір стратегій, які

повинні діяти як орієнтири для вчителів, наголошує на необхідності озброїти учнів навичками та стратегіями самостійного навчання. Оскільки вивчення мови є значною мірою автономною діяльністю, сприяння автономії учнів є життєво важливим. Це включає в себе допомогу учням «навчитися вчитися»; оснащення їх засобами, необхідними для самостійного керівництва власним навчанням; підвищення свідомості тих, хто вивчає мову [38, с. 37].

У формальному освітньому контексті автономія учнів передбачає рефлексивну участь у плануванні, реалізації, моніторингу та оцінці навчання. Важливо зауважити, що вивчення мови вирішальним чином залежить від використання мови: ми можемо навчитися говорити тільки говорячи, читати тільки читаючи і так далі. Таким чином, у формальному вивченні мови обсяг автономії учня завжди обмежений тим, що здобувач освіти може робити на мові, що вивчається, іншими словами, обсяг нашої автономії як тих, хто вивчає мову, частково є функцією обсягу нашої автономії як користувачів цільової мови.

Розвиток автономії у вивченні мови регулюється трьома основними педагогічними принципами:

- залучення учнів – залучення учнів до спільної відповідальності за процес навчання (афективний та метакогнітивний виміри);
- рефлексія учнів – допомога учням критично мислити, коли вони планують, контролюють та оцінюють своє навчання (метакогнітивні виміри);
- відповідне використання цільової мови – використання цільової мови як основного засобу вивчення мови (комунікативний та метакогнітивний виміри).

Слід врахувати, що, хоча вчитель, його підхід до навчання та педагогічні матеріали, які він використовує, можуть сприяти розвитку автономії учня, автономія учня не є самостійним методом [39, с. 288]. Скоріше, це «важлива, загальна освітня мета» [48, с. 10], якої можна досягти, використовуючи різноманітні методологічні варіанти та підвищуючи обізнаність учня про власний процес навчання.

1.2. Принципи формування автономії учнів.

Автономія учнів є ключовою умовою успішного навчання в сучасному глобалізованому світі. Автономія навчання передбачає здатність учня самостійно ставити цілі, планувати й організовувати власну освітню траєкторію, критично мислити, аналізувати й застосовувати набуті знання. Її формування потребує переосмислення традиційних підходів та принципів навчання.

Автономія учнів означає принцип, згідно з яким учні повинні брати на себе більшу відповідальність за те, що вони вивчають, і за те, як вони це вивчають. Вважається, що автономне навчання робить навчання більш особистим і цілеспрямованим, а, отже, сприяє досягненню кращих результатів навчання, оскільки навчання ґрунтується на потребах і вподобаннях учнів. Це контрастує з традиційним підходом під керівництвом учителя, в якому більшість рішень приймає вчитель [37, с. 240]. Існує п'ять принципів досягнення автономного навчання:

1. Активна участь у навчанні учнів.
2. Надання інструкцій та ресурсів.
3. Надання вибору та можливостей для прийняття рішень.
4. Підтримка учнів.
5. Заохочення до роздумів.

Одним із базових принципів автономного навчання є активна залученість самих учнів. На відміну від традиційного підходу, де вчитель виступає основним джерелом знань, а учні пасивно сприймають інформацію, автономне навчання передбачає взаємодію та співпрацю учасників освітнього процесу. Учні самі обирають цілі, завдання, темп, форми та методи навчання. Це спонукає їх до активної пізнавальної діяльності, розвиває ініціативу, самостійність, відповідальність, підвищує мотивацію та інтерес до навчання.

Дослідження доводять, що активна залученість у навчальний процес впливає на глибину засвоєння знань та якість формування вмінь і навичок. Коли учні самі обирають траєкторію навчання та беруть на себе відповідальність, вони більш компетентно та результативно опановують навчальний матеріал [48, с. 10].

Для забезпечення активної участі школярів у навчанні потрібно створити належне освітнє середовище, де вони можуть виявляти ініціативу, реалізовувати свої інтереси та потреби. Від вчителя це вимагає гнучкості, толерантності до помилок, готовності передати частину контролю над навчальним процесом учням, що є складним завданням за традиційної авторитарної моделі навчання. Проте досвід інноваційних шкіл свідчить про високу ефективність такого підходу [40, с. 239].

Отже, активна участь учнів є невід'ємною складовою автономного навчання. Залученість школярів до планування й організації власного навчального процесу підвищує мотивацію, сприяє кращому засвоєнню знань та формуванню життєво важливих компетентностей.

Ще одним важливим принципом автономії навчання є надання учням вибору та можливостей для прийняття власних рішень щодо цілей, змісту й процесу навчання [13, с. 270]. Це означає, що в межах навчальної програми учні можуть самостійно визначати що саме вони хочуть вивчити більш глибоко чи детально; які додаткові аспекти чи теми їх цікавлять; які методи та форми навчання є для них оптимальними; як організувати процес пізнання та у якому темпі.

Таким чином, учні отримують реальну автономію, а не формальну. Вони вчаться аналізувати власні потреби, інтереси та можливості, ставити цілі, планувати час, добирати ресурси, оцінювати результати. Це вимагає розвинених навичок критичного мислення, прийняття рішень, самоорганізації. Все це не тільки поглиблює та індивідуалізує процес навчання, а й готує учнів до дорослого життя.

Звісно, надання вибору ускладнює роботу вчителя – потрібно розробити різні варіанти завдань та навчальних траєкторій. Проте результати варті зусиль. Школярі краще розуміють власні сильні й слабкі сторони, вчаться керувати своїм розвитком та освітою. Тому надавати вибір та можливості для прийняття самостійних рішень учнями варто на всіх етапах навчання – від найпростіших до комплексних стратегічних питань [13, с. 269].

Цей принцип тісно пов'язаний із попереднім – лише залучивши учнів до вибору цілей, завдань, методів навчання, можна сформуванати їх автономність та самодостатність як особистостей. А це – найважливіша мета сучасної освіти.

Для забезпечення ефективного автономного навчання недостатньо лише декларувати право учнів на вибір. Не менш важливо надати їм інструкції та ресурси для реалізації цього вибору. Це передбачає:

1. Різноманіття варіантів навчальних стратегій, завдань, матеріалів, проєктів тощо. Школярі мають змогу обирати, що саме для них є оптимальним, цікавим, важливим у конкретній ситуації.

2. Доступ до різних джерел інформації та знань (підручники, посібники, енциклопедії, освітні сайти тощо), а також можливості опанувати матеріал у зручній для учня формі (текст, відео, аудіо, інфографіка).

3. Гнучке освітнє середовище – приміщення школи, розклад, правила мають створювати умови для реалізації різних підходів до навчання. Наприклад, повинні бути як тихі куточки для індивідуальної роботи, так і просторі аудиторії для спільних проєктів.

4. Кваліфікований педагогічний колектив. Від вчителів вимагається не лише глибоке знання предмету, а й уміння надати учням необхідну підтримку в їхньому освітньому виборі та самостійній роботі [15, с. 41].

Реалізація принципу надання інструкцій і ресурсів вимагає серйозної трансформації традиційної школи, створення матеріальних та кадрових передумов для забезпечення автономії учнів. Це складне, проте необхідне завдання розбудови нової української школи.

Ще один важливий принцип автономного навчання полягає у всебічній підтримці учнів з боку педагогів. Адже передати учням частину відповідальності за організацію навчального процесу можна лише за наявності належного супроводу. Вчителі мають допомагати школярам обрати оптимальну траєкторію, подолати труднощі самоорганізації, знайти необхідні ресурси, реалізувати індивідуальний потенціал. Підтримка учнів

передбачає поради щодо постановки реалістичних цілей та завдань; рекомендації стосовно джерел, засобів, термінів, форм навчання; допомогу в розробці індивідуальних навчальних планів; мотивування та заохочення ініціативи; вказівки щодо можливих шляхів вирішення проблем; зворотний зв'язок щодо прогресу й результатів; створення позитивної атмосфери підтримки й довіри [13, с. 282]. Звісно, все це потребує чималих часових та емоційних затрат педагогів. Проте лише за умови постійного вчительського супроводу учні зможуть справді стати автономними та реалізувати свій потенціал.

Наступним важливим принципом є стимулювання учнів до рефлексії та оцінювання власного навчального процесу [13, с. 282]. Періодичні роздуми над досягненнями, проблемами, можливостями дозволяють школярам краще усвідомити свої сильні й слабкі сторони, скорегувати цілі та плани, вдосконалити стратегії. Це важливо як для ефективності поточного навчання, так і для формування здатності до саморозвитку в майбутньому.

Для стимулювання рефлексії можна використовувати такі прийоми:

- постановка запитань, що спонукають до аналізу та узагальнень;
- ведення навчальних щоденників;
- складання самозвітів за певний період;
- презентація результатів перед однокласниками;
- оцінювання один одного та взаємне рецензування;
- опитування щодо задоволеності навчанням;
- «SWOT»-аналіз досягнень і труднощів, («SWOT»-аналіз – це аналіз сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін проєкту, можливостей (Opportunities), що відкриваються при його реалізації, та загроз (Threats), пов'язаних з його здійсненням);
- визначення подальших цілей особистісного зростання [42, с. 99].

Головне – роздуми мають носити саме особистісний, а не формальний характер. Учні аналізують власні конкретні результати, емоції, ставлення до предмету, поведінкові зміни. Це допомагає їм краще усвідомити себе, свої потреби, цінності, що є запорукою успішного автономного навчання.

Отже, досягнення автономності навчання учнів потребує ґрунтовного переосмислення усталених педагогічних практик. Замість пасивного засвоєння знань, від вчителя необхідно забезпечити активну участь самих школярів у плануванні, організації та контролі освітнього процесу. Учні повинні регулярно робити усвідомлений вибір цілей, змісту, форм, методів навчання відповідно до власних інтересів та потреб. Для реалізації такого підходу потрібен комплекс взаємопов'язаних і послідовних змін у діяльності школи. Лише тоді можна досягнути поставленої мети – сформувати успішну та відповідальну особистість, яка вміє і хоче вчитися впродовж життя.

На автономних заняттях учитель стає не стільки інструктором, скільки фасилітатором; учням не рекомендується покладатися на вчителя як на основне джерело знань; заохочується здатність учнів навчатися самостійно; заохочується усвідомлення учнями власного стилю навчання; учнів заохочують розробляти власні стратегії навчання [42, с. 103].

Для багатьох вчителів автономія учнів є важливим аспектом їхнього викладання, яке вони прагнуть реалізувати різними способами – наприклад, через ретельний аналіз потреб своїх учнів, через впровадження та моделювання стратегій для самостійного навчання, через надання учням методів, які вони можуть використовувати для моніторингу власного навчання, через регулярні консультації з учнями, щоб допомогти їм спланувати власне навчання, і через використання центру самодоступу, де доступні різноманітні навчальні ресурси для самостійного спрямування [48, с. 11].

Сприяння зростанню автономії не означає, що вчителі просто залишають учнів напризволяще. Натомість вчителі повинні активно заохочувати та допомагати учням контролювати своє навчання таким чином, щоб це було ефективним з точки зору цілей, які учні визначили для себе. Практики, які сприяють розвитку автономії, можна класифікувати за шістьма широкими взаємозалежними підходами:

1. Ресурсно-орієнтовані підходи;
2. Технологічні підходи;
3. Особистісно-орієнтовані підходи;

4. Підходи, засновані на класі;
5. Підходи, засновані на навчальних програмах;
6. Підходи, орієнтовані на вчителя [22, с. 35].

Ресурсні підходи наголошують на самотійній взаємодії з навчальними матеріалами. Ідеальні типи матеріалу включають керовані завдання на самопізнання, засновані на достовірних даних, анкети, розроблені, щоб допомогти учням прояснити або поставити під сумнів свої переконання щодо вивчення мови, навчальні посібники для вправ з мовної практики, які не базуються на дидактичних матеріалах, вправи на вільне володіння мовою для пар і груп разом із контрольними списками та рекомендаціями щодо самооцінювання та оцінювання однолітків, пропозиціями щодо різних способів використання навчальних матеріалів, матеріали, створені учнями, а також стандартні вправи на читання та аудіювання, розроблені для певного жанру, а не для конкретного тексту [47, с. 59]. Ці матеріали відходять від педагогічної моделі передачі та тестування мовного змісту, яка зазвичай лежить в основі комерційних матеріалів. Але насправді, найефективнішими матеріалами можуть бути ті, які допомагають учням використовувати можливості для навчання, які є зовнішніми по відношенню до самих матеріалів.

Іншим варіантом розвитку самотійності учня є центри самотійного доступу, які заохочують учнів покладатися або менше залежати від вчителів щодо постійного керівництва [24, с. 133]. Для того, щоб центри самотійного доступу були успішними, необхідно враховувати профіль учнів, наявні ресурси та матеріали, навчальне середовище школи чи закладу, в якому працює центр.

Технологічні підходи наголошують на самотійній взаємодії з освітніми технологіями. Найефективнішими з них є маніпулювання текстом і комп'ютерно-опосередковані комунікаційні програми, такі як електронна пошта, онлайн-дошки обговорень і програмне забезпечення для створення веб-сторінок. Кожна з цих технологій пропонує дві речі, які дуже важливі для учнів і їхнього навчання: розвиток контролю над навчальним контентом і можливості для співпраці. Вони також дозволяють взаємодіяти між учнями, між учнями та користувачами цільової мови, а також між учнями та вчителями, чого інакше було б важко досягти в класі [48, с. 7].

Згідно з дослідженням, заснованому на технологіях, відчутний також вплив комп'ютерних технологій на автономію учнів. Науковці розглядали автономію учнів з точки зору соціокультурних перспектив, які підкреслюють взаємодію між учнями та їхнім оточенням. Дослідження показало сильний зв'язок. Їхні висновки свідчать про те, що вчителі повинні використовувати соціальні звички учнів в Інтернеті в освітніх цілях [29, с. 110]. Подібним чином вивчалось використання блогів як способу сприяння автономії учнів, використовуючи чотири точки відліку: прийняття рішень, незалежні дії, критична рефлексія та відстороненість. У той час як учні, які брали участь у дослідженні, приймали незалежні рішення щодо змісту та позитивно реагували на досвід, вони також зіткнулися з труднощами, пов'язаними з використанням невідомих технологій та знанням мови. Це явно говорить про те, що учні потребують керівництва вчителів, щоб вивчати мову самостійно. Іншими словами, вчителі повинні взяти на себе роль фасилітаторів, радників або прихильників і допомогти учням подолати будь-які труднощі, які можуть створити технології [24, с. 133].

Особистісно-орієнтовані підходи, наголошують на безпосередньому продукуванні поведінкових і психологічних змін учня, які дозволяють йому взяти на себе більший контроль над своїм навчанням. Це вимагає прямих консультацій щодо стратегій і методів вивчення мови; навчання, під час якого учнів заохочують експериментувати зі стратегіями та виявляти, що їм підходить; синтетичних підходів, що спираються на низку теоретичних джерел; інтегрованих підходів, що розглядають навчання учнів як побічний продукт вивчення мови; і самостійних підходів, при яких учнів заохочують тренувати себе через рефлексію самостійної навчальної діяльності [28, с. 195].

Стратегії складаються зі свідомої, обдуманого поведінки, яка покращує навчання та дозволяє учням ефективніше використовувати інформацію. Щоб стратегія була доступною для навчання, учні повинні визнати наявність проблеми та усвідомити, що їм потрібно вжити стратегічних дій, а вчителі повинні мати можливість навести приклади стратегії та показати, що вона ефективна [51, с. 134].

З трьох типів стратегій, когнітивних (ті, які учні використовують, щоб виконати завдання), метакогнітивних (ті, які учні використовують для саморегуляції власного навчання) та соціально-афективних (тих, що пов'язані з емоціями та почуттями під час навчання), саме метакогнітивна допоможе учням взяти стратегії, які ми моделюємо, і перетворити їх на навички, які вони можуть використовувати самостійно. Як приклад, Вандергріфт і Гох виділяють дванадцять стратегій, які можуть бути поміщені в структуру до (П), під час (Д), після (П), що особливо корисно для уроків, вправ і завдань:

1. (П) Планування (розвиток усвідомлення того, що необхідно зробити для виконання завдання, розробка відповідного плану дій та/або відповідних планів дій на випадок надзвичайних ситуацій для подолання труднощів, які можуть перешкодити його успішному виконанню);

2. (П) Передбачення (передбачення змісту та повідомлення тексту);

3. (Д) Моніторинг (перевірка або правильність розуміння або виконання завдання);

4. (Д) Співпраця (робота з іншими, намагаючись отримати допомогу в покращенні розуміння, використання мови та вивчення);

5. (Д) Використання лінгвістичних та навчальних процесів (покладання на знання першої мови або інших мов, щоб зрозуміти те, що чувають або бачать);

6. (Д) Контекстуалізація (розміщення почутого або побаченого в певному контексті, щоб полегшити розуміння);

7. (Д) Висновки (використання інформації в текстовому або розмовному контексті, щоб вгадати значення незнайомих мовних елементів, пов'язаних із даним завданням, передбачити зміст і результати, або заповнити відсутню інформацію);

8. (Д) Фокусування уваги (уникати відволікань і звертати увагу на вхідні дані різними способами);

9. (Д) Управління емоціями (відстежувати почуття і не дозволяти негативним емоціям впливати на ставлення та поведінку);

10. (П) Оцінка (перевірка результатів і оцінка успішності плану);

11. (П) Реорганізація (перенесення того, що було оброблено, у форми, які допомагають зрозуміти, зберігати та шукати);

12. (П) Опрацювання (використовувати попередні знання із-за меж тексту та пов'язувати їх зі знаннями з тексту, щоб прикрасити свою інтерпретацію) [24, с. 123].

Як і у випадку з іншими практиками, вчителі повинні змоделювати, як ефективно використовувати ці стратегії за допомогою матеріалів для вивчення мови, особливо автентичних, з якими учні регулярно стикатимуться у своєму житті поза класом.

Підходи, засновані на класі, наголошують на контролі учнів над плануванням та оцінкою навчання в класі, а також на тому, що автономії можна сприяти за допомогою кооперативного навчання в контексті класу. Для досягнення цих цілей вчителям необхідно домовитися з учнями про контроль і відповідальність.

Одним із прикладів цього є Д. Гарднер та Л. Міллер, які вивчали взаємне оцінювання як один із способів залучення учнів до власного навчання та розвитку автономії. Їхня мета полягала в тому, щоб перетворити пасивних реципієнтів на активних учасників мовної програми, яка ґрунтувалася на перевагах взаємного оцінювання, а саме на питанні справедливості (однокласники проти вчителя), покращенні розуміння та ставлення до оцінювання, а також саморегуляції. Гарднер та Міллер виявили, що для того, щоб реалізувати ці переваги, учням потрібна допомога в правильній розробці та проведенні методів оцінювання, а також у роботі з критичним зворотним зв'язком від своїх однолітків [39, с. 78].

Ще однією можливістю в класі є використання портфоліо, оскільки вони надають достовірні докази для оцінки вивчення мови. Переваги використання портфоліо включають самостійне навчання, критичне самоусвідомлення, підвищення впевненості в собі, розвиток навичок самооцінки, заняття без стресу та дружні стосунки між учителем та учнями [22, с. 37]. Беручи участь у процесі навчання та оцінювання, учні краще можуть ставити реалістичні цілі та керувати власним навчанням.

Для того, щоб класні підходи працювали ефективно, вчителі повинні розуміти та бути відданими концепції автономії, бути готовими взяти на себе зобов'язання щодо

необхідного навчання для розвитку автономії учнів, включати реалізацію стратегій та інтегрувати самооцінювання та взаємне оцінювання в повсякденну діяльність у класі, що має бути практичним з точки зору часу та ресурсів [50, с. 231].

Підходи, засновані на навчальній програмі, поширюють ідею контролю учнів на навчальну програму в цілому. Навчальна програма визначається як процеси та продукти планування, викладання, впровадження та оцінювання курсу навчання або пов'язаних з ним курсів. Це зв'язок освітніх рішень, діяльності та результатів у певному середовищі, на який впливають явні та неявні соціальні очікування, освітня та інституційна політика та норми, переконання та розуміння вчителів, а також потреби та цілі учнів. Крім того, це динамічна система трьох взаємопов'язаних процесів: планування (аналіз потреб, цілей, матеріалів і заходів), впровадження (викладання та навчання в класі) та оцінювання (оцінка результатів навчання) [49, с. 243].

Ідею введення в дію можна простежити в роботах К. Грейвз, яка описав навчальну програму як події, сформовані цілями та перехресними цілями вчителя, учня, предмета та класу. Б. Сінклер визначає навчальну програму як освітній досвід, спільно створений учнями та вчителем у класі. З цієї точки зору, в основі освіти лежить дія – процеси викладання та навчання, які відбуваються в класі. Планування та оцінювання спрямовані на клас і тісно пов'язані з ним. Три процеси, що складають навчальну програму, вбудовані в соціальний та освітній контексти, які визначають їх мету та обсяг [36, с. 198].

Одним із способів сприяння контролю учнів у рамках прийнятої навчальної програми є використання навчальної програми, оскільки очікується, що учні прийматимуть основні рішення щодо змісту та процедур навчання у співпраці зі своїми вчителями [27, с. 133]. Для цього потрібні переговори між учителем та учнями, які можна розпочати з аналізу потреб. Ключова інформація, яку потрібно зібрати, включає очікування учнів від курсу (їхні цілі та завдання), реакцію на всі частини підготовленого навчального плану (матеріали, оцінювання, організацію чи розклад курсу) та заключні коментарі (що дає можливість учням сформулювати потреби, які, можливо, були пропущені в процесі планування вчителем). Переговори вимагають компромісу, оскільки

не все, чого хочуть учні, може або повинно бути реалізовано. Адміністративні вимоги та бачення викладачем курсу також повинні бути враховані та достатньо обговорені при узагальненні та представленні результатів аналізу потреб. Саме завдяки цим переговорам учитель та учні можуть розділити різні рівні контролю, що може призвести до різних рівнів перепланування курсу.

Підходи, орієнтовані на вчителя, підкреслюють роль вчителя та педагогічної освіти в практиці виховання автономії учнів. Вчителі можуть допомагати учням планувати та здійснювати самостійне вивчення мови, допомагаючи їм оцінювати потреби, ставити цілі та завдання, планувати роботу, підбирати матеріали, оцінювати себе та набувати навичок та знань, необхідних для реалізації всього цього. Ця допомога ґрунтується на переконаннях вчителів щодо автономії учнів, які мають значний вплив на прихильність до автономії учнів у класі [44, с. 365]. До них належать переконання щодо віку, ефективності самостійного навчання, здатності самостійно виконувати завдання, робити вибір щодо способів навчання, можливості навчатися як у класі, так і поза ним (без вчителя), надання вибору та контролю в класі, рівень мови, впевненість учнів, культура, спільне навчання, допомога вчителя, мотивація та здатність до самооцінювання [25, с. 133].

Реалізація даних принципів дозволить цілеспрямовано формувати автономність старшокласників, розвивати їх здатність до самоосвіти та самовдосконалення, що має важливе значення для подальшого життєвого успіху випускників школи.

1.3. Особливості формування автономії в англomовному класі.

Формування автономії учнів є важливим завданням сучасної освіти. Автономія передбачає здатність учня самостійно керувати процесом навчання, ставити цілі, планувати та реалізовувати їх, оцінювати результат. Особливо актуальним є питання автономії в старшій школі, що вимагає від учнів більшої самоорганізації та відповідальності. У нашій роботі досліджуються специфічні шляхи формування автономії старшокласників в іншомовному освітньому середовищі.

Англомовне навчання передбачає опанування навчального матеріалу англійською мовою. Це може бути повне або часткове викладання предметів англійською. В англомовних класах старшої школи частіше за все викладаються англійською лише окремі предмети – іноземні мови, зарубіжна література тощо.

Для англомовного навчання характерні такі особливості, як: підвищені вимоги до володіння англійською мовою як викладачів, так і учнів; використання автентичних англомовних навчально-методичних матеріалів; застосування активних та інтерактивних методик навчання; тісна співпраця викладачів та учнів, рівноправні стосунки; акцент на формуванні життєвих компетентностей учнів [15, с. 42]. В англомовному навчанні задіяні інші підходи, ніж у традиційному. Це висуває додаткові вимоги до активності та автономності старшокласників.

У сучасній педагогіці автономність розглядається як важлива якість особистості, що характеризує її здатність до самостійності та ініціативності в навчанні. Автономний учень має вміти самостійно визначати мету навчальної діяльності; планувати та організовувати процес досягнення мети; знаходити потрібні ресурси та інформацію; застосовувати ефективні навчальні стратегії; критично оцінювати проміжні та кінцеві результати; рефлексувати щодо процесу і результатів своєї діяльності [15, с. 43].

Необхідність сприймати навчальну інформацію та виконувати завдання англійською мовою підвищує психологічне навантаження. Водночас застосування інтерактивних методик, проєктних робіт, групової та парної роботи вимагає більшої активності від учнів. Отже, формування автономності старшокласників є важливою педагогічною метою саме в англомовному навчанні. Це забезпечить їх успішне засвоєння навчального матеріалу, ефективну пізнавальну діяльність та підготовку до подальшого освітнього та професійного шляху.

Процес формування автономності учнів англомовних класів має свої специфічні риси та особливості. Вони полягають у:

- 1) високому рівні володіння англійською мовою як базової передумови. Учні повинні володіти мовленнєвими навичками читання, аудіювання, письма та спілкування англійською, щоб успішно засвоювати матеріал;
- 2) заохоченні до самостійного опрацювання навчальних матеріалів англійською мовою. Учні мають звикнути працювати з автентичними англомовними джерелами не лише під час уроків, а й у вільний час. Для цього вчителі рекомендують їм англомовні сайти, літературу, фільми, музику, відео тощо;
- 3) моделюванні на заняттях реальних ситуацій англомовного спілкування, що сприятиме формуванню у старшокласників життєвої компетентності, здатності до автономної поведінки англійською в різних обставинах (наприклад, проведення дискусій, дебатів, ігор, презентацій англійською);
- 4) використанні активних та інтерактивних технологій навчання (індивідуальна та групова проєктна робота, вирішення кейсів, ділові ігри тощо), що спрямовують учнів самостійно визначати цілі, планувати роботу, шукати інформацію, приймати рішення, аргументувати позиції, розв'язувати конфлікти;
- 5) вихованні лідерських якостей (відповідальність, ініціативність та здатність приймати рішення) через групові активності;
- 6) домінуючій ролі учнів у навчальному процесі, які активно обирають зміст, форми, методи, контроль і оцінювання, тоді як учитель виконує роль модератора;
- 7) формуванні навичок рефлексії, як ключового компонента автономності, що передбачає регулярне заохочення учнів до самоаналізу та самооцінки своєї роботи та результатів за допомогою опитувальників, анкет і щоденників [15, с. 44].

В умовах автономного англомовного навчання відбувається трансформація ролі викладача. Він повинен навчити учнів ефективним стратегіям оволодіння знаннями, критичного мислення, самоконтролю та самооцінки; створювати атмосферу психологічної безпеки та довіри, щоб учні почувалися вільно у своїх висловлюваннях; бути наставником і консультантом, а не лише викладачем. Ще однією функцією викладача є заохочування ініціативи і творчих підходів учнів. Викладач повинен сприяти розвитку лідерських якостей старшокласників, бути прикладом відкритості до конструктивної критики та рефлексії щодо власної діяльності [52, с. 30].

Отже, вчитель в англomовному автономному навчанні не дає готові знання, а показує шляхи їх здобуття, допомагаючи учням розвинути життєво важливі вміння та якості особистості. Особливості англomовного навчання в старшій школі вимагають формування в учнів більшої автономності. Це забезпечує ефективне засвоєння знань іноземною мовою, розвиток комунікативних і когнітивних умінь. Шляхами розвитку автономності є індивідуалізація, залучення учнів до оцінювання та вибору, рефлексія, освоєння різних стратегій навчання. Роль викладача полягає у створенні умов для самостійності та ініціативи старшокласників. Автономне англomовне навчання сприяє формуванню життєво необхідних компетентностей учнів, готує їх до подальшої освіти та дорослого життя.

Висновки до розділу I

Формування автономії учнів є важливою метою сучасної педагогіки, особливо у вивченні іноземних мов. Автономний учень здатний самостійно керувати навчальним процесом, ставити цілі, планувати їх досягнення та критично оцінювати результати.

Англomовне навчання в старших класах створює умови для розвитку автономії через активні методи, співпрацю, самостійне опрацювання автентичних матеріалів та моделювання ситуацій реального спілкування. Важливо враховувати соціокультурний контекст та розвивати лідерські якості, критичне мислення та відповідальність учнів.

Для ефективного формування автономії необхідно забезпечити участь учнів у плануванні, організації та оцінюванні навчального процесу, надати їм вибір цілей, змісту та методів, а також стимулювати рефлексію та самооцінку. Реалізація цих принципів сприятиме розвитку в учнів здатності до саморегуляції, незалежності та успішної самоосвіти.

РОЗДІЛ II.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АВТОНОМІЇ УЧНІВ В АНГЛОМОВНОМУ КЛАСІ

2.1. Методи навчання, спрямовані на розвиток автономії.

Необхідність створення моделі формування навчальної автономії серед старшокласників у вивченні англійської мови зумовлена вимогами Нової української школи. Освітні програми націлені не тільки на формування навчальної компетентності, а й на розвиток творчої особистості [47, с. 257].

Так, модель формування автономії старшокласників визначається як процес, який включає розвиток їх здатності до самостійного прийняття рішень, планування власної діяльності, використання ресурсів для навчання та самоконтролю. Модель автономії передбачає поетапне введення учнів у процес самостійного навчання, який включає такі компоненти (старшокласники повинні усвідомити значення самостійного навчання та розвивати внутрішню мотивацію до пізнання та вдосконалення своїх знань; це вміння організувати свій навчальний процес, планувати час, ставити цілі, аналізувати власні результати та коригувати стратегії навчання, розвиток вміння самостійно аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію, а також формулювати обґрунтовані висновки, старшокласники повинні мати можливість працювати з додатковими джерелами інформації, проводити дослідження та застосовувати здобуті знання в реальних умовах; важливим аспектом є вміння учнів оцінювати власні досягнення, аналізувати сильні та слабкі сторони своєї роботи, а також визначати напрямки для подальшого розвитку [47, с. 264].

З педагогічної точки зору, основа моделі – науково обґрунтована теорія особистісно орієнтованого навчання, що реалізується за допомогою як традиційних форм, методів і засобів, так і інноваційних технологій професійної підготовки вчителя [43, с. 103]. До того ж використання такого методу дозволяє адекватно й цілісно відобразити компоненти системи, одержати інформацію й оцінити стан і можливості для подальшого її розвитку [43, с. 104]. Педагоги використовують моделювання для вирішення завдань планування,

організації й оптимізації освітнього процесу [220]. У педагогічному дослідженні моделювання поєднує теоретичне та емпіричне знання і «вбачається як процес та метод наукового пізнання та управлінської діяльності, який дозволяє адекватно описати й цілісно відобразити сутність, властивості, якості, компоненти певної системи, отримати інформацію про її поточний стан та умови функціонування та розвитку» [46, с. 20].

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури та узагальнення теоретичних положень і педагогічних концепцій було визначено методологічні підходи до реалізації поставленої мети моделі формування навчальної автономії в англomовному класі. Методологічні підходи до реалізації мети моделі формування навчальної автономії старшокласників на уроках англійської мови базуються на створенні умов, що сприяють розвитку самостійності, відповідальності та мотивації учнів у навчанні. Основні серед них [34, с. 50]:

1. Когнітивний підхід (цей підхід передбачає використання завдань, що стимулюють аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, узагальнення та інші мисленнєві операції (завдання на аналіз тексту, порівняння різних точок зору, вирішення проблемних ситуацій, створення проєктів); навчання учнів усвідомлювати власні навчальні стратегії, планувати свою діяльність, контролювати процес навчання та оцінювати результати (ведення навчальних щоденників, рефлексія після виконання завдань, самооцінювання), заохочення до самостійного пошуку інформації: надання учням можливостей для самостійного пошуку інформації з різних джерел, критичного аналізу та відбору матеріалу).
2. Діяльнісний підхід: (створення умов, де учні є активними учасниками навчального процесу, а не пасивними слухачами (використання інтерактивних методів навчання, групової роботи, проєктної діяльності, рольових ігор), навчання учнів застосовувати отримані знання та навички в реальних ситуаціях (виконання комунікативних завдань, створення презентацій, участь у дебатах, розігрування діалогів), забезпечення позитивного емоційного клімату на уроці, підтримка та заохочення учнів, створення ситуацій, де кожен учень може відчувати себе успішним).

3. Особистісно-орієнтований підхід (врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх потреб, інтересів та навчальних стилів (диференційовані завдання, індивідуальні консультації, вибір завдань за рівнем складності), побудова партнерських стосунків між вчителем та учнями, де учні відчують себе комфортно та можуть вільно висловлювати свої думки, формування позитивного ставлення до вивчення англійської мови, стимулювання внутрішньої мотивації учнів, створення ситуацій, що викликають інтерес та захоплення).
4. Комунікативний підхід (використання завдань, що імітують реальні ситуації спілкування англійською мовою (рольові ігри, дискусії, інтерв'ю, презентації), навчання учнів ефективно використовувати аудіювання, говоріння, читання та письмо в різних комунікативних ситуаціях, використання автентичних текстів, аудіо- та відеоматеріалів для ознайомлення учнів з живою англійською мовою [47, с. 301]).

Розвиток автономії та самостійності учнів є одним з пріоритетних завдань сучасної освіти. Це особливо важливо в умовах англомовного навчання, адже володіння іноземною мовою вимагає від старшокласників більшої активності та відповідальності за результати навчання. У підрозділі розглядаються основні методи, які спрямовані на підвищення автономності учнів саме в англомовному класі старшої школи. До них належать: метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, метод дослідження. Використання цих методів дозволяє розвинути в учнів уміння самостійно здобувати знання, критично мислити, організовувати власну пізнавальну діяльність.

Англомовне навчання передбачає викладання окремих предметів англійською мовою. В англомовних класах старшої школи це можуть бути іноземна мова, література, географія, мистецтво, інформатика тощо. Таке навчання має певні особливості:

- підвищені вимоги до рівня володіння англійською мовою як вчителів, так і учнів;
- використання автентичних англомовних ресурсів та матеріалів;
- застосування інтерактивних методик навчання, проєктної діяльності, групової роботи;

- акцент на формуванні життєвих компетентностей учнів, необхідних для успішної комунікації англійською;
- більш активна роль учнів в освітньому процесі порівняно з традиційним навчанням.

Такі особливості висувають підвищені вимоги до самостійності та автономності старшокласників в англійськомовному навчанні. У сучасній педагогіці автономність розглядається як важлива якість особистості, що характеризує здатність до самостійного, ініціативного і відповідального навчання. Автономний учень повинен вміти ставити мету навчальної діяльності; планувати й організувати шляхи її досягнення; знаходити потрібні ресурси та інформацію; застосовувати ефективні стратегії навчання; об'єктивно оцінювати свої результати; аналізувати й коригувати процес навчання. Саме тому формування автономності учнів є важливою метою англійськомовного навчання. Це забезпечить успішне засвоєння знань іноземною мовою та ефективну пізнавальну діяльність старшокласників [34, с. 47].

Розвиток автономності учнів є пріоритетним завданням сучасної англійськомовної освіти. Досягти цього дозволяють проблемний, частково-пошуковий та дослідницький методи навчання. Вони залучають старшокласників до активного самостійного пошуку знань, розвивають дослідницькі вміння, критичне мислення, ініціативність. Тож застосування цих методів сприятиме формуванню автономної, творчої особистості, здатної до саморозвитку та самоосвіти впродовж життя.

Як правило, на традиційному уроці інформація, яка потрібна учням для виконання завдання, спочатку є знаннями вчителя. Діяльність на уроці зводиться до виконання вказівок учителя, оцінку різних видів діяльності на уроці дає тільки вчитель. Що стосується нової ролі вчителя в сучасній школі, то однією з його основних функцій є стати посередником у делегуванні інформації, передати контроль і нагляд за навчальним процесом самим учням, посилюючи тим самим активну та інтерактивну складові [13, с. 271]. У рамках автономного, самостійного вивчення іноземної мови учнями існують (на думку ряду дослідників) три основні методи, які підвищують їх активність і самостійність:

1. Метод проблемного викладу, який трактується як постановка вчителем пізнавального завдання на уроці безпосередньо перед викладом матеріалу з метою розкриття системи доказів, порівняння різних точок зору та підходів.
2. Частково-пошуковий (евристичний) метод, який полягає в організації активного пошуку розв'язків пізнавальних завдань, поставлених викладачем (або сформульованих самостійно), або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм й інструкцій.
3. Метод дослідження, який передбачає, що після постановки ряду проблем і завдань, короткого усного або письмового інструктажу самостійно вивчають літературу, джерела, проводять спостереження і вимірювання, здійснюють інші пошукові дії [13, с. 272].

Розглянемо, як саме ці методи сприяють розвитку автономності учнів.

Метод проблемного викладу передбачає постановку вчителем пізнавального завдання перед викладенням нового матеріалу. Учні мають спробувати вирішити це завдання, спираючись на наявні знання та досвід. Цей метод ефективний для розвитку автономності, адже:

- стимулює пізнавальний інтерес та активність учнів;
- спонукає застосовувати вже наявні знання для вирішення нового завдання;
- вчить самостійно аналізувати проблему й шукати оптимальний шлях її розв'язання;
- дає можливість проявити ініціативу, творчий підхід;
- дозволяє відчувати радість від власного відкриття.

В англomовному навчанні доцільно ставити проблемні завдання англійською мовою, щоб максимально стимулювати розумову активність.

Частково-пошуковий метод передбачає керівництво вчителя процесом пошуку розв'язання поставленого завдання. Він спрямований на розвиток дослідницьких, творчих умінь учнів. Цей метод дозволяє брати активну участь у процесі отримання нових знань; вчитися ставити запитання, висувати припущення, здогадки; розвивати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати; формувати навички самостійного пошуку інформації в різних джерелах; створювати ситуації для прояву ініціативи та творчості; розвивати критичне мислення учнів [47, с. 203].

Метод дослідження передбачає значну частку самостійної роботи учнів з вивчення певної теми. Вчитель лише ставить завдання та інструктує. Цей метод сприяє розвитку автономності, оскільки учні:

- самостійно окреслюють коло питань дослідження;
- вибирають джерела інформації, засоби дослідження;
- планують етапи роботи, розподіляють обов'язки;
- реалізують дослідницьку роботу;
- аналізують отримані результати;
- готують звіт за підсумками дослідження;
- презентують результати однокласникам.

Перевагами використання зазначених методів є розвиток пізнавальної активності та інтересів учнів; стимулювання самостійного пошуку знань; формування дослідницьких, аналітичних, творчих умінь; створення ситуацій для прояву ініціативи; сприяння розвитку критичного мислення; застосування знань на практиці; підготовка до самостійного навчання впродовж життя.

Застосовуючи ці методи на уроці, вчитель розвиває в учня такі якості, як ініціативність, творчий пошук, підвищений інтерес до знань і гнучкість мислення. Отже, вчителю необхідно не лише передати знання, а й навчити учнів їх отримувати, тобто навчити самостійно вивчати, оскільки метою навчання іноземної мови є розвиток в учнів умінь вчитися в найефективніший спосіб. З метою розвитку автономії в учнів завдання вчителя полягає в тому, щоб збільшити частоту використання деяких стратегій навчання, зокрема тих, що називаються метакогнітивними [13, с. 274].

У цьому випадку слухачі контролюють і керують своїм навчанням, оцінюючи процес навчання, і приймають необхідні рішення. Метакогнітивні стратегії, у свою чергу, можна поділити на стратегії планування та моніторингу результатів. Серед метакогнітивних стратегій можна виділити:

- планування своїх дій під час виконання навчального завдання;
- постановка проміжних цілей;

- рефлексія, що дозволяє учневі адекватно оцінити свої сильні та слабкі сторони;
- самооцінка;
- гнучкість, що дозволяє вибрати бажану стратегію навчання.

Саме в розробці цих стратегій і полягає головне завдання вчителя іноземної мови, який готує учня до подальшого, автономного навчання. Учні також повинні активно використовувати індивідуальний набір когнітивних стратегій у навчанні, наприклад, стратегії узагальнення, надмірного узагальнення та регуляризації [13, с. 275].

Оскільки оволодіння іноземною мовою вимагає від учнів застосування послідовних когнітивних стратегій, процес вивчення мови має бути пошуково-експериментальним. Лише йдучи власним шляхом у вивченні іноземної мови, здобувачі освіти досягають найбільшого прогресу. При цьому діяльність учителя розглядається як найважливіша частина середовища учня, яка організовує як матеріал, що є в розпорядженні учня, так і можливості для його засвоєння. Чим більший ефект самостійності учнів в оволодінні іноземною мовою зможе створити вчитель, тим вище вони оцінять керівну роль вчителя [13, с. 278].

Для того, щоб дати учням контроль і відповідальність за своє навчання, було створено Європейське портфоліо для навчання мов. Портфоліо є допоміжним інструментом, який сприяє не лише зовнішньому оцінюванню знань, а й підвищенню рівня самооцінки та самопізнання учня, аналізу результатів, досягнутих учнем у різних видах навчання.

Отже, сьогодні ефективний учень не той, хто бездоганно виконує всі розпорядження вчителя, а той, хто вміє організувати своє навчання. Вчитель делегує учневі частину своїх повноважень, і чим менше він використовує джерела та матеріали у навчанні, тим більше в учня шансів самостійно побудувати власну модель пізнання. Таким чином, вчитель виконує роль порадики, наставника та лідера, допомагає учням зробити вибір у використанні низки ефективних когнітивних стратегій, вибрати оптимальний алгоритм виконання завдання [13, с. 277].

Як слушно зазначає ряд дослідників, здобувачі освіти повинні поводитися більш незалежно, використовуючи різні прийоми, які приведуть їх до автономії. Головне – це розвиток в учнів самооцінки та взаємоконтролю, використання всіх можливостей, щоб оцінка учня поступово ставала самооцінкою або результатом оцінки колективу колег-практиків [13, с. 277].

Крім того, для навчання прийомам самооцінки і самоконтролю необхідна постійна тренувальна робота, побудована на функціонуванні опосередкованого самоконтролю. Цей вид самоконтролю діє, коли учні спираються на ключі, схеми, таблиці, зразки завдань, запитання для самоперевірки. Значне місце на уроці повинна займати власне самостійна діяльність учнів, яка передбачає різний ступінь педагогічного керівництва. Можна виділити такі форми самостійної роботи на уроці: індивідуальна діяльність, групова (парна), колективна, індивідуально-парна діяльність, поєднана з індивідуальною роботою вчителя.

2.2. Засоби оцінювання для підтримки автономії.

Засоби оцінювання автономного навчання старшокласників в англomовному класі мають бути спрямовані не лише на перевірку знань мови, але й на оцінювання розвитку самостійності, відповідальності та здатності до саморегуляції у навчанні.

Організація самостійних досліджень: учні обирають тему дослідження, збирають інформацію, проводять експерименти та представляють результати у вигляді звіту або презентації. Оцінювання відіграє центральну роль у викладанні та вивченні мови. В інституційних формах оцінювання, таких як тести чи сертифікації, ми часто можемо спостерігати, що навчальні плани спрямовані на те, щоб учні могли «скласти тест» [43, с. 13]. У викладанні та навчанні, спрямованому на розвиток автономії учня, здатність учня самостійно оцінювати власний прогрес та процес навчання є стрижнем у розвитку автономії учня [30, с. 504]. Тому надання учням можливості оцінювати власні мовленнєві компетенції та процес навчання є одним із головних завдань для викладачів мови. Це можна зробити, запровадивши режими формульованого оцінювання, в яких учні відіграють активну роль через само- або взаємне оцінювання [26, с. 154].

Незважаючи на те, що оцінювання в освіті другої мови в основному призначене як оцінка мовленнєвих компетенцій, в літературі з автономії учнів дослідники почали досліджувати, крім способів оцінювання мовленнєвих компетенцій, також форми оцінки схильності та здатності учня до автономії, тобто самостійного спрямування власного навчання [47, с. 54].

Автономія учня, як погоджуються багато дослідників і практиків, є питанням ступеня або етапів у межах континууму, а саме континууму «автономія-гетерономія» [35, с. 10]. Різноманіття форм, яких може набувати автономія учня в різних контекстах і ситуаціях, вимагає, з одного боку, глибшого аналізу та диференціації цієї складної здатності, що може бути здійснено, серед іншого, за допомогою спеціальних інструментів оцінювання, щоб краще дослідити конструкцію та допомогти дослідникам і практикам краще спрямувати її розвиток. З іншого боку, оцінка того, наскільки автономними є учні, особливо в інституційному контексті, наражає нас на ризик «непотрібного включення автономії в режими підзвітності та оцінювання, які домінують у нашому професійному житті» [23, с. 298].

Мета підходу до оцінювання, що лежить в основі динамічної моделі, полягає в тому, щоб учні більше усвідомили свій потенціал і дозволили собі бути ініціаторами та відповідальними за процес самооцінювання. Результати самостійного оцінювання не слід розглядати з точки зору оцінювання навчання чи підзвітності, навпаки, його слід розглядати як можливість для рефлексії в процесі навчання.

Обов'язковою умовою процесу самооцінювання є готовність учня оцінювати власні навчальні компетентності. Тому використання динамічної моделі є добровільним, а не нав'язаним. Процес самооцінювання може проводитися як у мовленнєвому консультуванні, так і в класі та включає чотири кроки: а) початок роботи, б) вибір комплектуючих і дескрипторів, в) оцінка власних компетенцій, г) порівняння точок зору. Залежно від налаштувань ці кроки можуть дещо відрізнятись.

На першому етапі з'являється інформація про попередній досвід учнів та переконання щодо автономного вивчення мови. У консультативних установах ця

рефлексія може бути проведена учнем самостійно, використовуючи запитання, або з мовленнєвим консультантом під час консультативної сесії. У класі рефлексія може проводитися з партнером або в невеликих групах і зрештою обговорюватися на пленарному засіданні. Цей процес рефлексії може бути дуже корисним, оскільки сприйняття, переконання та попередній досвід учнів можуть сильно впливати на їхнє ставлення до автономного вивчення мови, на прийняття рішень і, зрештою, на сам процес навчання [21, с. 288].

На другому етапі, тобто вибір компонентів і дескрипторів, важливо, щоб учні дійсно вибрали ті аспекти процесу навчання, які вони хотіли б розглянути. У той час як у класі вибір компонентів може бути пов'язаний із конкретними завданнями, такими як реалізація індивідуального навчального плану або вибір ресурсів і завдань для індивідуальних цілей, в умовах самостійного навчання та мовного консультування учні повинні самі вибрати фокус своєї самооцінки відповідно до своїх потреб. Для кожного компонента учні також можуть вибрати, які дескриптори, на їхню думку, мають відношення до їхнього конкретного процесу вивчення мови.

Третім кроком є самооцінювання, де учні можуть вибрати одну з трьох відповідей для кожного дескриптора, а саме: «Я можу», «Я хочу цьому навчитися» та «Це не важливо для мене». У консультативних установах цей крок може бути виконаний, коли учень один, а не під час консультативної сесії, щоб він не відчував тиску щодо часу та міг відповісти на запитання в середовищі, в якому він почувається комфортно. У класі самооцінювання можна проводити індивідуально або з партнером. Для учнів, які не мають досвіду самооцінювання, може бути корисним обмінятися думками та досвідом з партнером.

Заключний етап (тобто порівняння точок зору) передбачає обговорення результатів самооцінки або з консультантом, або з учителем. Це ключовий елемент у процесі оцінювання, що включає педагогічний діалог, де консультант/вчитель та учень розмірковують разом, щоб порівняти свої погляди на компетенції учня та на процес навчання. Цей педагогічний діалог є ядром процесу оцінювання і має вирішальне значення для розвитку автономії учнів [39, с. 288]. У мовленнєвому консультуванні

процес, якого дотримуються в діалозі, є тим, що запропонував Г. Холек. По-перше, порадник слухає учня (активне слухання). Консультант задає питання, прагнучи уточнити подробиці і роз'яснення, переформулює висловлювання учня, підсумовуючи отриману інформацію. Також консультант прагне зосередитися на тому, які наступні пріоритети учня, і запитує про його подальші кроки [41, с. 244].

Цей стиль педагогічного діалогу корисний тим, що учні не залишаються наодинці з самооцінкою, в якій вони можуть мати тенденцію бути занадто добрими до себе або занадто суворими. Без конкретних критеріїв, за якими можна судити, учні можуть мати труднощі в оцінці своїх компетенцій у різних ситуаціях. Найголовніше, що діалог з консультантом/вчителем або однолітками є реальним, і, як такий, він має потенціал для розв'язання потужної та значущої взаємодії. Переваги для учнів полягають у тому, що вони можуть глибоко розмірковувати без обмежень. Вони можуть ініціювати теми для обговорення, і таким чином, вони отримують уявлення про власні погляди та компетенції та встановлюють основу для прийняття рішень. Ця здатність до рефлексії і, як наслідок, дії, яка є як метою, так і результатом процесу оціночної рефлексії.

Розвиток автономності учнів є важливим завданням сучасної англомовної освіти. Автономність передбачає здатність до самостійного навчання, вміння ставити цілі, планувати й регулювати власну навчальну діяльність. Для підтримки автономності вчителю варто звернути особливу увагу на засоби оцінювання, адже саме вони значною мірою визначають характер навчання. Традиційні форми контролю, такі як тести чи іспити, часто обмежують самостійність та ініціативу учнів. Натомість альтернативні підходи до оцінювання можуть ефективно підтримувати розвиток автономії [17, с. 457].

Одним із найдієвіших інструментів для розвитку автономності є формувальне оцінювання. На відміну від традиційного підсумкового оцінювання, формувальне передбачає постійний зворотний зв'язок між учителем та учнем в процесі опанування матеріалу. Його основне завдання – допомогти учням зрозуміти свої сильні та слабкі сторони і спланувати подальше навчання.

Прикладами формувального оцінювання в старших англомовних класах є коментарі вчителя до усних відповідей чи письмових робіт (вони мають бути чіткими, змістовними, вказувати на конкретні недоліки та шляхи їх усунення); взаємооцінювання та самооцінювання (учні вчать критично аналізувати власну роботу та роботу однокласників, давати поради щодо вдосконалення); щоденники та журнали учнів (вони дозволяють відстежити процес навчання, успіхи та труднощі); конференції «учитель-учень» (регулярні індивідуальні зустрічі для обговорення прогресу, визначення цілей та способів їх досягнення); портфоліо досягнень (містить зразки робіт учня за певний період, демонструє динаміку його розвитку) [17, с. 459].

Традиційні тести лише перевіряють засвоєння готових знань і не спонукають до творчості чи самовираження. Альтернативні форми дозволяють оцінити ширше коло навичок та вмінь, важливих для автономії учнів, наприклад:

1. Проектна робота – учні обирають тему, планують діяльність, знаходять необхідні ресурси, презентують результати. Це дає простір для ініціативи, творчості, самореалізації. Критерії оцінювання: зміст, логіка викладу, оформлення, робота в команді тощо.
 2. Портфоліо – містить різноманітні зразки робіт учня: твори, малюнки, аудіо- чи відеозаписи, фото проектів. Демонструє зусилля, прогрес, досягнення протягом певного періоду.
 3. Дебати – учні вчать логічно обґрунтовувати власну позицію з певного питання англійською мовою. Оцінюють зміст аргументів, структуру виступу, використання риторичних прийомів.
 4. Інтерв'ю – учень бере інтерв'ю на обрану тему у носія мови або провідного фахівця у певній галузі. Оцінюють підготовку запитань, навички спілкування, презентацію результатів.
 5. Есе – творча письмова робота, що вимагає вміння чітко та логічно викладати думки англійською. Критерії оцінки: зміст, структура, лексика, граматики [17, с. 460].
- Впровадження зазначених засобів оцінювання в англомовному класі має низку

переваг, а саме: сприяння розвитку в учнів навичок критичного мислення та рефлексії; мотивація до активної участі в навчальному процесі; дозвіл виявити індивідуальні здібності та таланти; надання свободи творчого самовираження; формування вміння ставити цілі, планувати діяльність, оцінювати результати.

Однак є певні виклики та труднощі при реалізації:

- потребує більше часу на підготовку з боку вчителя;
- ускладнює об'єктивне оцінювання;
- може викликати спротив з боку учнів, звиклих до традиційних форм;
- вимагає переосмислення ролі вчителя як фасилітатора, а не лише оцінювача [17, с. 460].

Критерії оцінювання, спрямовані на підтримку автономії учнів, повинні відрізнятися від традиційних підходів, які зосереджуються лише на перевірці знань. Вони мають враховувати розвиток самостійності, відповідальності, саморегуляції та інших важливих для автономного навчання навичок. Ось деякі ключові критерії оцінювання для підтримки автономії:

1. Самостійність:

- учень самостійно визначає етапи виконання завдання, він/вона ефективно розподіляє час та ресурси, учень/учениця може адаптувати план у разі потреби.
- учень/учениця самостійно знаходить необхідну інформацію з різних джерел, він/вона критично оцінює знайдену інформацію та відбирає релевантну, учень/учениця вміє використовувати різні джерела інформації (книги, інтернет, експерти).
- учень/учениця самостійно виконує завдання, мінімально потребуючи допомоги вчителя, він/вона демонструє ініціативу та творчий підхід до виконання завдання, учень/учениця здатен/здатна вирішувати проблеми, що виникають у процесі виконання завдання.

2. Відповідальність:

- учень/учениця вчасно виконує завдання, він/вона повідомляє про можливі труднощі та просить про допомогу завчасно.

- учень/учениця дотримується домовленостей з вчителем та іншими учнями, він/вона бере на себе відповідальність за свої дії та результати.
- учень/учениця бере активну участь у навчальному процесі, він/вона демонструє зацікавленість у вивченні матеріалу.

3. Саморегуляція:

- учень/учениця самостійно перевіряє свою роботу та виправляє помилки, він/вона вміє оцінювати свій прогрес у навчанні.
- учень/учениця аналізує свої навчальні стратегії та робить висновки, він/вона визначає свої сильні та слабкі сторони, учень/учениця планує свої подальші кроки у навчанні,
- учень/учениця вміє справлятися з труднощами та зберігати мотивацію до навчання, він/вона вміє керувати своїм часом та емоціями.

4. Співпраця та комунікація:

- учень/учениця ефективно співпрацює з іншими учнями в групі, він/вона вміє слухати та враховувати думки інших, учень/учениця надає та отримує зворотний зв'язок.
- учень/учениця чітко та зрозуміло висловлює свої думки, він/вона вміє вести дискусію та аргументувати свою позицію [44, с. 170].

Ці критерії можуть бути використані для різних форм оцінювання, таких як самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання вчителем, оцінювання портфоліо і т.д.

Отже, впровадження різноманітних форматів оцінювання, що фокусуються на процесі навчання та поступовому розвитку учнів, є важливим кроком на шляху до автономізації старшокласників в англomовному середовищі. Це вимагає з боку вчителя відкритості до змін, креативності, ретельного планування. Проте результати варті зусиль – ми маємо учнів з більшими можливостями для самореалізації, критичного мислення та особистісного зростання.

2.3. Організація англомовного освітнього середовища.

Створення англомовного освітнього середовища в закладах середньої освіти є важливим та актуальним завданням сучасної школи. Адже саме англійська мова є мовою міжнародного спілкування, що відкриває широкі можливості для подальшого навчання та роботи. Володіння англійською мовою розширює світогляд учнів, дає доступ до глобальних знань та інформації, сприяє культурному обміну та взаєморозумінню між народами. Отже, організація ефективного англомовного освітнього середовища в 10-12 класах є вкрай важливою для формування іншомовної комунікативної компетентності старшокласників, розвитку навичок усного та писемного мовлення, досягнення високого рівня володіння англійською мовою випускниками школи [40, с. 175].

Першим важливим кроком до організації англомовного освітнього середовища є створення відповідної мовленнєвої атмосфери та занурення учнів 10-12 класів в англійську мову вже безпосередньо в школі та класі. Адже саме те мовленнєве оточення, в якому перебувають учні під час навчального процесу, значною мірою впливає на ефективність оволодіння мовою. Отже, англомовну атмосферу можна створити за допомогою таких заходів:

- оформлення класних кімнат, коридорів та інших приміщень школи англомовними плакатами, стендами, розкладами, правилами поведінки, вказівниками, покажчиками. Все це дозволить візуально «занурити» учнів в англійську мову, створити відчуття, що вона використовується в реальних повсякденних ситуаціях. Такі елементи оформлення мають бути не просто декоративними, а нести практичну інформацію, корисну для учнів;
- максимальне використання англійської мови вчителем та учнями під час навчального процесу: на уроках, на перервах, під час заходів та позакласної діяльності. Це можуть бути як прості фрази типу «greetings», «farewells» та інструкції вчителя, так і дискусії та обговорення різних тем англійською мовою. Така практика сприятиме «зануренню» та активному застосуванню мови;

- проведення різноманітних шкільних заходів англійською мовою: конкурсів, виставок, тематичних ранків, святкових днів, флешмобів тощо. Активна участь у таких заходах слугуватиме додатковою мотивацією для учнів у вивченні англійської мови, адже її знання необхідне для успішної участі;
- оформлення спеціальних англомовних зон, куточків, стендів у класах та коридорах школи. Це можуть бути куточки читання з англомовною літературою, стенди з цікавою країнознавчою інформацією, змінні тематичні експозиції. Такі зони стануть додатковим цікавим елементом мовленнєвого середовища;
- використання аудіо та відеоматеріалів (пісень, інтерв'ю, уривків фільмів) англійською мовою на перервах та під час позакласних заходів. Це також дозволить підтримувати англомовну атмосферу поза уроками [20, с. 175].

Отже, створення англомовного мовленнєвого середовища в школі та класі за допомогою візуального оформлення, використання мови в різних ситуаціях, проведення цікавих заходів та створення спеціальних зон значно підвищить ефективність засвоєння мови учнями. Адже вони будуть «занурені» в англійську не лише на уроках, а й у повсякденному шкільному житті.

Наступним важливим елементом організації англомовного середовища є максимальне використання автентичних матеріалів англійською мовою. Автентичні матеріали – це тексти, аудіо, відео, створені носіями мови для носіїв, а не спеціально для навчальних цілей. Робота з автентичними джерелами дає учням уявлення про реальне функціонування мови в країні, допомагає поринути в культурне середовище. До автентичних матеріалів англійською мовою, які можна використовувати в 10-12 класах, відносять:

- автентичні художні твори англійською мовою: класичну та сучасну літературу, детективи, фентезі, комікси, графічні романи. Читання такої літератури в оригіналі значно розширює словниковий запас, знайомить зі стилістичними особливостями мови;

- автентичні газети, журнали, комікси англійською мовою, пристосовані до віку та інтересів старшокласників. Це можуть бути молодіжні видання, журнали про моду, музику, кіно, спорт. Робота з періодикою сприяє розвитку навичок читання;
- аудіо та відеоматеріали англійською мовою: пісні сучасних виконавців, уривки з фільмів та серіалів, мультфільми, подкасти, аудіокниги. Використання таких матеріалів розвиває навички аудіювання учнів;
- інформаційні та розважальні сайти, блоги, канали «YouTube», сторінки соціальних мереж англійською мовою, цікаві для учнів. Вони надають доступ до актуальної автентичної інформації та контенту;
- рекламні оголошення, меню, розклади, квитки, інструкції англійською мовою. Такі матеріали ознайомлюють учнів з реальним використанням мови у повсякденному житті;
- аудіо та відео з промовами носіїв мови: виступи, інтерв'ю, репортажі. Вони демонструють живе неформальне мовлення [20, с. 175].

Використання автентичних англомовних матеріалів дозволяє поринути у реальне живе функціонування мови, ознайомити із сучасною культурою країн, розвивати вміння читання, аудіювання, говоріння. Тому такі матеріали мають широко використовуватися вчителем на різних етапах навчання.

Наступним важливим аспектом організації ефективного англомовного середовища є використання інтерактивних комунікативних методів навчання, які передбачають активну взаємодію та спілкування учнів англійською мовою. Адже саме практичне застосування знань у процесі спілкування сприяє кращому засвоєнню матеріалу. До інтерактивних методів навчання англійської мови можна віднести:

- рольові та ділові ігри, імітації, драматизації «drama activities». В ході таких ігор учні виконують певні ролі, взаємодіють в ігрових ситуаціях, відтворюють реальне спілкування англійською мовою;

- метод створення проєктів. Учні працюють над створенням творчого проєкту англійською мовою, поетапно виконуючи різні завдання: пошук інформації, написання та оформлення, презентація;
- обговорення та дискусії за актуальними темами, що цікавлять учнів. Під час таких заходів учні висловлюють власну думку, обмінюються аргументами, працюють в групах або парах;
- презентації та виступи учнів на теми, пов'язані з їх інтересами та захопленнями. Це можуть бути як індивідуальні, так і групові виступи з відео та візуальним супроводом;
- творчі письмові завдання: написання листів, e-mail, SMS-повідомлень, творів, коротких оповідань, віршів, сценаріїв, п'єс англійською мовою;
- онлайн вікторини, змагання, квести англійською мовою з використанням цифрових ресурсів [20, с. 176].

Такі інтерактивні форми роботи сприяють активному залученню учнів до практичного застосування англійської мови, стимулюють їх творчість та креативність, підвищують мотивацію до вивчення предмету. Тому вони мають широко використовуватися на різних етапах навчання.

Важливою складовою створення англійськомовного середовища є також організація цікавої, змістовної та різноманітної позакласної діяльності та заходів англійською мовою. Адже саме позакласна робота надає більше можливостей для творчого застосування мови, для неформального спілкування. До позакласних заходів англійською можна віднести роботу гуртків та клубів за інтересами, де спілкування відбувається англійською мовою (це можуть бути «English speaking club», «English drama club», «English music club» тощо); проведення конкурсів та вікторин з англійської мови, де учні можуть продемонструвати свої знання та навички; діяльність театральних гуртків, постановка вистав та п'єс англійською мовою (це чудова творча форма застосування мови); проведення тематичних заходів та свят англійською («Halloween party», «St.Valentine's Day», «Christmas celebration» тощо); перегляд онлайн-лекцій, майстер-класів, вебінарів англійською з

актуальних для учнів тем; організація мовленнєвих кіноклубів, де переглядають та обговорюють фільми англійською мовою; проведення скайп-конференцій, онлайн-зустрічей з учнями та вчителями інших країн [20, с. 176]. Така позакласна англомовна діяльність у різноманітних цікавих для учнів формах значно підвищує їх мотивацію до практичного застосування знань з англійської мови.

Дуже важливим елементом організації автентичного англомовного середовища є залучення носіїв мови, які працюють та спілкуються з учнями. Адже саме спілкування з носіями надає унікальну можливість занурення в живу англійську мову, оволодіння вимовою, інтонаціями, неформальною лексикою. Носіїв мови можна залучати через запрошення волонтерів та стажистів з англомовних країн для регулярної комунікації з учнями, проведення майстер-класів, тематичних зустрічей; проведення носіями мови онлайн-уроків та вебінарів з актуальних тем, цікавих для учнів; організацію короткотривалих мовних таборів із залученням іноземних волонтерів (така практика дає можливість інтенсивного занурення в мову); налагодження листування учнів з ровесниками з англомовних країн, обміну аудіо та відеоповідомленнями [19, с. 153].

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій важливо активно використовувати ІКТ (Інформаційно-комунікативні технології) для створення та підтримки англомовного освітнього середовища. Сучасні гаджети та онлайн-ресурси надають широкі можливості для цього, зокрема:

- використання мобільних додатків та онлайн-платформ для вивчення англійської мови, перегляду відео та прослуховування аудіо;
- створення учнями власних блогів та сайтів англійською мовою на актуальні та цікаві для них теми;
- використання соціальних мереж та месенджерів для спілкування англійською з однолітками з інших країн;
- перегляд відеоблогів, онлайн-курсів, трансляцій заходів з участю носіїв мови;
- проведення онлайн-уроків, конференцій, зустрічей з носіями або учнями з інших країн через «Zoom», «Skype», «Google Meet» тощо;
- створення груп, чатів для спілкування англійською мовою [19, с. 155].

ІКТ значно розширюють можливості створення англomовного простору, спілкування у реальному часі з носіями мови у будь-якій точці світу. Тому їх використання має стати невід'ємною частиною сучасного уроку англійської мови.

Отже, організація ефективного англomовного освітнього середовища в закладах середньої освіти є комплексним завданням, що потребує системного підходу та поєднання різних форм роботи. Ключовими складовими є: створення англomовної атмосфери, використання автентичних матеріалів, застосування інтерактивних методів навчання, організація цікавої позакласної діяльності, залучення носіїв мови, використання цифрових технологій. Лише за умови комплексного поєднання цих підходів можна організувати ефективно мовне середовище, яке забезпечить успішне оволодіння комунікативною компетентністю та високий рівень володіння англійською мовою учнів старшої школи. Це є запорукою подальших освітніх та життєвих перспектив учнів у сучасному глобалізованому світі [50, с. 103].

На прикладі підручника О. Карпюк [5] для 10-го класу закладів загальної середньої освіти ми пропонуємо цей план уроку з елементами автономного навчання. Цей план передбачає використання різних видів діяльності, що сприяють розвитку мовленнєвих навичок, розширенню словникового запасу, поглибленню знань про мистецтво та заохочення до самостійного вивчення іноземної мови.

Тема уроку: The World of Painting (Світ живопису)

Тип уроку: комбінований (вивчення нового матеріалу та практичне застосування з використанням елементів самостійного навчання)

Підручник: О. Карпюк, Підручник для 10-го класу ЗЗСО

Час: 45 хвилин

Цілі уроку:

- Ознайомити учнів із термінами та поняттями, що стосуються живопису.
- Розвивати навички читання, аудіювання та говоріння англійською мовою на тему живопису.
- Сприяти формуванню автономії учнів через самостійне навчання та дослідження.

I. Вступ

“Good morning, everyone! How are you today? I hope you are feeling inspired and ready to explore the fascinating world of painting. Today, we are going to dive into the language of art, learn about famous artists, and discover the different styles of painting. I am excited to hear your thoughts and see how much you know about this wonderful topic! Let’s get started!”

There are many famous expressions about art and painting. Here are two of them:

1. *“Creativity takes courage.” Henri Matisse*

2. *“If I could say it in words there would be no reason to paint.” Edward Hopper*

Do you agree with the quotes? What is art and painting? One of the definitions of the word art is the study or creation of beautiful things.

II. Введення в тему (10 хв)

Завдання: Активізація знань про мистецтво через мозковий штурм.

Answer the following questions.

1. What is the difference between a drawing and a painting?
2. What are the subjects of your favourite pictures?
3. What is your favourite painting?
4. Who is your favourite painter?

Учні самостійно обговорюють в групах або з партнером, після чого вчитель фіксує основні ідеї на дошці.

Introduce key vocabulary related to painting: artist, canvas, brush, palette, easel, still life, abstract art, realism, a landscape, a portrait, deep, a seascape, primitive, strange, a self-portrait, a flower piece, exciting, rich, a still life, a historical painting, a battle piece etc.

Учні записують нові слова у зошити та обговорюють їх значення.

Now match each word (1-5) with its cause (a-e).

1 There was an open book on the sofa.	a She had been crying.
2 The ground was wet.	b They had been eating pizza.

3 Her eyes were red.

c He had been reading.

4 There was an empty box on the floor.

d It had been raining.

5 He was out of breath.

e He had been running.

III. Практика мовлення (5 хв)

Завдання: Використання нової лексики в діалогах.

Now I suggest you pair up on your own and create a dialogue.

Учні працюють у парах. Один учень описує картину, використовуючи нову лексику, а інший задає питання. Наприклад:

1. What time of year is depicted in the picture? What is the mood of the painting? Are there any signs of human presence in the landscape?

2. What kind of fruit is in the bowl? Are there any other objects in the picture? What colours are used for the table?

3. What do you think the woman is feeling? What era do you think this portrait belongs to? What is the significance of the dark background? What specific features of her face stand out to you?

IV. Читання та обговорення (10 хв)

Завдання: Читання статті та вставка відсутніх слів.

Now let's complete missing words, select main ideas of the text and identify important facts. Based on the text we read in class and using additional resources from the Internet, prepare a short report about Vincent van Gogh. Include information about his life, artistic style, and most famous paintings. Express your own opinion about his work.

Вчитель дає учням короткий текст або статтю про відомих художників (наприклад, Ван Гога).

Учні читають текст і виконують завдання:

- Вставити відсутні слова;
- Вибрати основні ідеї;
- Визначити важливі факти (коли народився художник, в яких стилях він працював, тощо).

Після читання, учні обговорюють текст у групах або парах.

Завдання для самостійної роботи:

And now I suggest you work on your own. Choose one artist and prepare a short report about him based on the text (you can use the Internet for additional information).

Вибрати одного художника і підготувати коротку доповідь про нього на основі тексту (можна використовувати інтернет для додаткової інформації).

V. Самостійне навчання (10 хв)

Завдання: Пошук додаткової інформації та підготовка проєкту. Самостійно обрати відому картину, описати її, вказати художника та пояснити, чому вона є важливою в історії мистецтва.

Учням надаються ресурси (електронні підручники, вебсайти, мобільні додатки), за допомогою яких вони повинні знайти додаткову інформацію про картину чи художника, якого вони вибрали для проєкту. Вони повинні створити коротку презентацію на основі знайденої інформації.

Забезпечити учнів доступом до різноманітних ресурсів: електронні підручники; вебсайти (Google Arts & Culture (<https://artsandculture.google.com/>) – велика колекція онлайн-виставок, зображень картин у високій роздільності та інформації про художників, WikiArt (<https://www.wikiart.org/>) – онлайн-енциклопедія живопису з великою кількістю репродукцій та біографій художників, The Metropolitan Museum of Art (<https://www.metmuseum.org/>) – сайт одного з найбільших музеїв світу з онлайн-колекцією та освітніми ресурсами, National Gallery of Art (<https://www.nga.gov/>) – сайт Національної галереї мистецтва у Вашингтоні з онлайн-експозиціями та інформацією про художників; мобільні додатки (запропонувати учням скористатися мобільними додатками, такими як Smartify або Art Authority, які надають інформацію про твори мистецтва, скануючи зображення); бібліотека (якщо є можливість, заохотити учнів скористатися бібліотечними ресурсами).

VII. Підсумок уроку (5 хв)

Учні підбивають підсумки уроку: що нового вони дізналися про живопис? Вчитель дає зворотний зв'язок, акцентуючи увагу на позитивних моментах та важливості самостійного пошуку інформації.

Рефлексія учнів (2-3 хв). Запропонувати учням підбити підсумки уроку, відповівши на такі питання:

1. Що нового ви дізналися про живопис? (What new things have you learned about painting?)
2. Які нові слова та вирази ви запам'ятали? (What new words and expressions have you remembered?)
3. Що було найцікавішим на уроці? (What was the most interesting part of the lesson?)
4. Що було найскладнішим? (What was the most difficult?)
5. Чи змінилося ваше ставлення до живопису після цього уроку? (Has your attitude towards painting changed after this lesson?)

Можна використовувати різні форми рефлексії: усне опитування (запитати кількох учнів поділитися своїми враженнями), письмова рефлексія (запропонувати учням написати короткі відповіді на питання в зошитах або на окремих аркушах, метод «Мікрофон» (передавати уявний мікрофон, і кожен учень по черзі коротко висловлюється).

Зворотний зв'язок від вчителя (2-3 хв). Відзначити активність учнів, їхні успіхи у виконанні завдань, використання нової лексики, цікаві думки та ідеї. Наголосити на тому, що знання, отримані на уроці, є лише початком, і заохочувати учнів до подальшого самостійного дослідження світу живопису. Коротко анонсувати тему наступного уроку та пояснити, як вона пов'язана з попередньою.

I was very pleased with your active participation in the discussions today. You used new vocabulary very well and expressed interesting opinions about the paintings. Remember that this lesson is just an introduction to the fascinating world of painting. I encourage you to continue exploring this topic on your own. You can visit online museums, read books about art, or even try painting yourself.

Домашнє завдання:

Написати есе про одну з картин або художників, з якими вони ознайомилися на уроці. Тема: “My Favorite Painter” (Мій улюблений художник).

Педагогічним засобом, що дозволить організувати самостійну/автономну пошукової діяльності учнів потребує пильної уваги з боку вчителя й передбачає серед іншого:

- розробку нових методичних технологій та підходів, які дозволять учням швидко та ефективно сформуванню навчальну компетентність;
- розвиток та застосування різноманітних форм самостійної роботи в умовах класної та позакласної навчальної діяльності учнів;
- модернізацію й розвиток технологій оптимального використання різних засобів навчання [1, с. 63].

Головну роль учителя в процесі розвитку автономії учнів на уроках англійської мови вбачаємо в реалізації ним функцій фасилітатора (помічника), консультанта, що полягає в здійсненні підтримки, допомоги учням на всіх етапах оволодіння іноземною мовою: від визначення завдань і вибору матеріалів до оцінки досягнутих результатів; створенні сприятливої атмосфери; підтримці мотивації навчання; розвитку їх потенційних можливостей; передбаченні труднощів і наданні порад щодо їх подолання; спрямовуванні зусиль учнів на вибір ефективних стратегій навчання та шляхів вирішення поставлених завдань тощо [6, с. 310].

Формування автономії учнів старших класів в процесі вивчення англійської мови є одним із важливих аспектів сучасної педагогіки, тому що воно сприяє розвитку багатьох навичок в учнів: критичного мислення, самостійного навчання, відповідальності за власний прогрес та досягнення. Ось кілька рекомендацій для вчителів, які допоможуть сформуванню автономію учнів старших класів під час вивчення англійської мови.

В процесі створення мотиваційного середовища вчитель повинен стимулювати у учнів інтерес до вивчення мови шляхом використання актуальних та цікавих матеріалів

(статті, фільми, пісні, різноманітні блоги та підкасти тощо). Крім цього необхідно залучати учнів до активної діяльності під час вибору тем для проєктів обговорень, які найбільше відповідають їх інтересам та вподобанням.

Також необхідно систематично наголошувати на практичному використанні мови в повсякденному житті дітей, наприклад, це можуть бути професійний розвиток або подорож.

Потрібно розвивати в учнів навички самостійного навчання шляхом використання наступних навчальних стратегій:

- планування учбового процесу;
- постановка цілей;
- обрання ресурсів;
- контроль та оцінювання результатів досягнень.

Потрібно залучати сучасні розробки та технології в навчальному процесі, рекомендувати різноманітні онлайн-ресурси для самостійного вивчення англійської мови (Quizlet, Duolingo, LingQ, BBC Learning English тощо). Сучасні технології, такі як комп'ютерні програми та мобільні додатки, відкривають нові можливості для вивчення учнями англійської мови. Ці технології роблять навчання більш доступним та захоплюючим, допомагаючи їм краще засвоювати знання та навички. Не буде зайвою також допомога учням в організації часу для самостійної роботи.

Необхідно активно інтегрувати проєктне навчання, даючи учням завдання створити блог, презентацію чи відео англійською мовою, при цьому працюючи самостійно або в групах. Потрібно зазначити, що необхідно дозволити учням самостійно обирати формат, методи та ресурси для виконання завдання.

Треба навчити учнів самостійно оцінювати свою роботу відповідно до встановлених критеріїв. Для обговорення досягнень, труднощів та подальших кроків регулярно проводьте консультації, обговорення, стимулюючи учнів самостійно аналізувати і висловлювати свої думки.

Важливим, на нашу думку, є врахування рівня підготовки кожного учня, інтересів, виявлення їхніх сильних та слабких сторін. Все це дасть можливість об'єктивно оцінити кожного учня та розробити персоналізовані плани навчання. За потреби, можна запропонувати учням адаптовані стратегії для подолання труднощів та виправлення помилок.

Треба давати учням більше свободи у виборі тем та методів, але разом з тим систематичного звітування про результати роботи. Роз'яснюйте їм, що успіх у вивченні англійської мови залежить, насамперед, від їхньої наполегливості та сумління.

У своїй роботі вчителі мають активно залучати учнів до реальної практики. Необхідно систематично організовувати зустрічі з носіями мови, участь дітей у міжнародних проєктах, листування з іноземними друзями, організація та проведення зустрічей у розмовному клубі, де діти можуть поспілкуватися та обговорити різні актуальні теми. Стимулювання реальних сценаріїв також має велике значення для отримання успішних результатів. Проводьте рольові ігри, такі як різноманітні подорожі та інтерв'ю чи ділові переговори.

Особливо важливим є підвищення власної кваліфікації вчителя шляхом участі у семінарах, тренінгах, професійних спільнотах для вчителів англійської мови. В процесі особистого вдосконалення потрібно також пам'ятати про постійний розвиток сучасних розробок та технологій, а також педагогічних методик, які можна використовувати в процесі навчання.

Формування автономії учнів в англійськомовному класі – це багатогранний процес, який потребує комплексного підходу. Удосконалення цього процесу досягається завдяки створенню сприятливого навчального середовища, застосуванню ефективних методів та прийомів, а також розвитку в учнів певних навичок. Ось основні напрямки, за допомогою яких удосконалюється формування автономії:

1. Створення сприятливого навчального середовища. Важливо створити в класі атмосферу, де учні почуваються комфортно, не бояться помилятися та можуть вільно висловлювати свої думки. Вчитель повинен бути не лише джерелом знань, але й другом та порадиником. Учням потрібно надавати можливості для

самостійного вибору завдань, тем для дослідження, методів роботи. Важливо підтримувати їхні ідеї та заохочувати до прояву ініціативи. Створення ситуацій успіху: кожен учень повинен мати можливість відчутти себе успішним. Для цього необхідно використовувати диференційовані завдання, враховувати індивідуальні особливості учнів та створювати ситуації, де кожен може досягти позитивного результату. Учні повинні мати доступ до різноманітних навчальних матеріалів (підручники, словники, онлайн-ресурси, аудіо- та відеоматеріали), що дозволить їм самостійно шукати інформацію та розширювати свої знання.

2. Застосування ефективних методів та прийомів. Учні самостійно обирають тему проєкту, планують свою роботу, збирають інформацію, аналізують її та представляють результати. Це розвиває навички самостійної роботи, дослідження та презентації. Навчальні контракти: учні домовляються з вчителем про завдання, терміни їх виконання та критерії оцінювання. Це сприяє розвитку відповідальності та самоконтролю. Учні збирають свої роботи протягом певного періоду часу, що дозволяє їм відстежувати свій прогрес та рефлексувати над своїми досягненнями. Учні вчаться оцінювати свою роботу та роботу своїх однокласників за заданими критеріями. Це розвиває навички критичного мислення та саморефлексії. Використання комп'ютерних програм, онлайн-ресурсів та мобільних додатків для самостійного навчання та виконання завдань. Метод «перевернутого класу»: учні самостійно опрацьовують теоретичний матеріал вдома, а на уроці виконують практичні завдання та обговорюють складні питання. Учні аналізують інформацію, порівнюють різні точки зору, роблять висновки та обґрунтовують свою позицію.
3. Розвиток в учнів певних навичок. Учні повинні вміти планувати свою роботу, визначати пріоритети та розподіляти час. Навички самостійного пошуку та аналізу інформації: учні повинні вміти знаходити необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати її, відбирати головне та робити висновки. Навички самоконтролю та самооцінювання: учні повинні вміти контролювати свій прогрес

у навчанні, оцінювати свої досягнення та визначати шляхи подальшого розвитку. Навички комунікації та співпраці: учні повинні вміти ефективно спілкуватися з іншими, працювати в команді та вирішувати конфлікти. Метакогнітивні навички: учні повинні усвідомлювати свої навчальні стратегії, вміти їх змінювати та адаптувати до різних ситуацій.

Конкретні приклади: замість того, щоб давати готові правила граматики, можна запропонувати учням самостійно проаналізувати приклади та сформулювати правило; замість того, щоб задавати одне й те ж завдання для всіх учнів, можна запропонувати їм вибрати завдання за рівнем складності або за інтересами; замість того, щоб оцінювати лише кінцевий результат, можна оцінювати також процес роботи учня, його активність та самостійність.

Всі ці кроки допоможуть вчителю створити сприятливе середовище для формування автономії учнів старших класів в процесі навчання, що стане запорукою їхнього успішного вивчення англійської мови.

Висновки до розділу II.

Формування автономії учнів є пріоритетним завданням сучасної англомовної освіти. Для її розвитку важливе застосування різноманітних методів, засобів та підходів, зокрема:

1. Активні методи навчання, що залучають учнів до самостійного пошуку знань і розвивають їхні дослідницькі та аналітичні вміння.
2. Формувальне та альтернативне оцінювання, які сприяють участі учнів у процесі оцінювання та розвивають навички самоаналізу й рефлексії.
3. Створення англомовного освітнього середовища через використання автентичних матеріалів, інтерактивних методів, залучення носіїв мови та ІКТ.
4. Формування в учнів метакогнітивних і когнітивних стратегій автономного навчання.

Водночас важливо, щоб учитель змінив свою роль від передавача знань до фасилітатора навчального процесу. Комплексне впровадження цих підходів дозволить сформувати в учнів здатність до самостійного, ініціативного та відповідального навчання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.

Формування автономності учнів в англomовному класі старшої школи є важливим завданням сучасної освіти. У процесі дослідження було визначено основні принципи, що сприятимуть розвитку в учнів умінь самостійно організовувати, планувати, регулювати й аналізувати власну навчальну діяльність без постійного зовнішнього контролю. Здобувачі освіти набуватимуть досвіду прийняття відповідальних рішень, критичного мислення, творчого підходу до розв'язання проблемних завдань. Це сприятиме формуванню їхньої готовності до самореалізації та самовдосконалення протягом усього життя.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень дав можливість уточнити зміст поняття «автономія учнів», яке трактується як інтегративна якість особистості, що характеризує здатність до самостійності, ініціативності, відповідальності, самоорганізації та рефлексії в навчальній діяльності.

Формування автономії учнів можливе на заняттях з будь-якого шкільного предмету. Проте англійська мова має певні особливості, які роблять її особливо придатною для цієї мети.

По-перше, сам процес оволодіння іноземною мовою потребує високого рівня самостійності, ініціативності, відповідальності. Адже більшість мовленнєвої практики учні отримують поза уроками.

По-друге, англійська є мовою міжнародного спілкування, що відкриває доступ до глобальних знань та цінностей. Отже, чим краще учні володіють нею, тим ширші можливості для їх особистісного зростання та самореалізації.

По-третє, зміст навчання англійської мови тісно пов'язаний із повсякденним життям учнів, їх інтересами та потребами. Це створює сприятливе підґрунтя для внутрішньої мотивації та автономної поведінки.

По-четверте, сама структура занять з англійської передбачає широкі можливості для групової та проєктної діяльності, рольових ігор, дискусій, творчих завдань. Все це

сприяє розвитку автономності та ініціативності школярів. Таким чином, міст і форма вивчення англійської мови дають чудові можливості для паралельного формування автономії учнів, які обов'язково треба використовувати.

Формування автономності учнів в англійській мові має певні особливості порівняно з іншими предметами. Це пов'язано зі специфікою англійської мови як навчального предмета. Вивчення іноземної мови передбачає оволодіння не лише знаннями, а й практичними вміннями та навичками для реального спілкування. Тому в англійській мові особливо важливо створювати автентичне мовленнєве середовище, заохочувати активну комунікативну практику.

Для розвитку автономності учнів ефективними є проєктна робота, рольові ігри, дискусії, творчі завдання. Важливо навчити школярів самостійно працювати з автентичними англійськими джерелами, словниками, довідковою літературою. Слід приділяти увагу стратегіям самоконтролю під час усного та писемного мовлення. Формування автономності учнів має ґрунтуватися на їхній зацікавленості та позитивній мотивації до вивчення англійської мови.

Під час дослідження ми виділили основні складові автономії старшокласників: цілепокладання, прийняття рішень, планування, самомотивування, самоконтроль, самооцінювання. Обґрунтували принципи та визначили особливості формування автономії в умовах англійського навчання. Визначили основні шляхи та педагогічні умови реалізації моделі: застосування інтерактивних методів навчання; використання засобів оцінювання, спрямованих на розвиток навичок самоаналізу; створення англійського навчального середовища; реалізація індивідуального та диференційованого підходів з урахуванням рівня навчальної автономії учнів.

Отже, автономія сприяє розвитку самостійності та ініціативності учнів, що є важливими якостями для подальшого життя. Учні вчаться брати на себе відповідальність, приймати рішення, планувати та організовувати власну діяльність. Це готує їх до дорослого самостійного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дербеньова А. Усе про мотивацію. Видавництво «Основа», 2012. С. 207.
2. Задорожна І. П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англomовною комунікативною компетенцією: *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання: германські мови»* / І. П. Задорожна. – К., 2012. – 44 с.
3. Занюк С. Психологія мотивації. Навчальний посібник. 2017. С. 304.
4. Подосиннікова, Г., Мельник, С. Розвиток навчальної автономії старшокласників у процесі формування англomовної лексичної компетентності. *Навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. Іноземні мови № 1/2016 (85)*. С. 9-14.
5. Карпюк О. Англійська мова (10-й рік навчання) (English (the 10th year of studies)): *підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти*. Рівень стандарту. Тернопіль: Астон, 2019. С. 256.
6. Лук'янова М. *Навчальна мотивація учнів: психолого-педагогічний аспект*. 2017. С. 27-31.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: *підручник для студ. класичних, педагогічних та лінгвістичних університетів* / [О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.]; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. – 590 с.
8. Морська Л.І. Методика навчання іноземних мов та культур. Київ: «Ленвіт» 2018. С.376-380
9. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>
10. Нерсисян М., Пироженко А. Англійська мова (11-й рік навчання, рівень стандарту): *підруч. для 11 класу закладів загальної середньої освіти*.

- М.А.Нерсисян, А.О. Пироженко. Київ; Ірпінь : ТОВ “Видавництво “Перун”. 2019. С.192.
11. Ніколаєва С. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 2017. С. 269-284.
 12. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко.– Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.03.2023)
 13. Плотніков Є. О., Коробейнікова Т. І. Навчальна автономія у іншомовній лінгводидактиці: анотована бібліографія. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. Випуск 34. 2021. С. 48-65.
 14. Подрезенко В. Автономія учнів у вивченні англійської мови. Актуальні проблеми сучасного літературознавства та лінгводидактики : зб. тез доп. *Декади студентської науки Маріупольського державного університету*, січень 2024 р., Київ, Україна. С. 18-20.
 15. Подрезенко В. Засоби оцінювання учнів для підтримки автономії в англomовному класі. *Лінгводидактика : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. онлайн-конф.*, 27-28 листоп. 2024 р. Київ, 2024. С.
 16. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, розділ 2, ст. 12 : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення)
 17. Толіпов А., Наджміддінова Н. та Махмудов К. Переваги сучасних методів у викладанні англійської мови. *Навички XXI століття у викладанні та вивченні мов*. 2020. № 2(2). С. 322-327.
 18. Чередніченко Г., Шапран Л., Куниця Л. Методика навчання іншомовного професійно-орієнтованого читання студентів немовних вищих навчальних закладів. *Вісник ХНУ*, 2010. №17. С. 150–157.
 19. Чехратова О. А. Алексєєва М.І. Навчальна автономія і стратегії вивчення іноземної

- мови. Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: *матеріали міжнародної науково-практичної конференції «CED-2019»*: тези доповідей, 30-31 травня 2019. Харків: ДІСА ПЛЮС, 2019. С. 415–416.
20. Чехратова О. А. Визначення цілей навчання в умовах навчальної автономії. Викладання іноземних мов в Україні та за її межами: досвід і виклики: *матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Івано-Франківськ, 21- 22 березня 2019 р. / відп. ред. І.М. Романишин; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. С. 306–308.
21. Чехратова О.А. Труднощі викладачів і студентів на шляху розвитку навчальної автономії. Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: *збірник наукових робіт учасників міжнародної науковопрактичної конференції* (11-12 серпня 2017 р., м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки». 2017. С. 65–68.
http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8979/1/statty_2017_1.pdf
22. Шерстюк О. Навчання читання з використанням дидактичних матеріалів для самостійної роботи в старших класах середньої школи. *Іноземні мови*. 2018. №4. С.15-20.
23. Яворська М. Methods of forming English lexical competence of high school students by means of multimedia technologies. *Матеріали I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Мова, освіта, наука в контексті міжкультурної комунікації»*. 2020. С.175-176.
24. Barcelos A., & Kalaya P. Introduction to beliefs about SLA revisited. *System*, 2011. №39(3). P. 281-289.
25. Benson P. Autonomy in language teaching and learning. *Language Teaching*, (2006). № 40(1). P. 21-40.
26. Benson, P. Learner autonomy. *TESOL Quarterly*, 2013. № 47(4). P. 839-843.
<https://doi.org/10.1002/tesq.134>

27. Borg, S., & Alshumaimeri, Y. Language learner autonomy in a tertiary context: Teachers' beliefs and practices. *Language Teaching Research*. 2019. № 23(1). P. 9-38. <https://doi.org/10.1177/1362168817725759>
28. Boud D. Sustainable assessment: Rethinking assessment for the learning society. *Studies in Continuing Education*. 2000. № 22(2). P. 151-167
29. Breen M. P., & Mann S. J. Shooting arrows at the sun: Perspectives on a pedagogy for autonomy. In P. Benson & P. Voller (Eds.), *Autonomy & independence in language learning London*: Longman. 1997. P. 132-149.
30. Carreira, J. M., Ozaki, K., & Maeda, T. (2013). Motivational model of English learning among elementary school students in Japan. *System*, 41 (3), 706-719. <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.07.017>
31. Chekhratova O. Die Charakteristik des Autonomen Studenten. II International Scientific Conference "Modern Educational Space: The Transformation of National Models in Terms of Integration: *Conference Proceedings*". Leipzig: Baltija Publishing. October 26, 2018. p. 37–39.
32. Chekhratova O. Learner autonomy and its levels in professional studies Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика: *матеріали V ювілейної міжнародної науково-практичної конференції (5-7 жовтня 2018 р., м. Мукачево)*. Хмельницький. 2018. С. 260-261.
33. Cotterall S. Readiness for autonomy: Investigating learner beliefs. *System*.1995. № 23(2). P 195-205.
34. Dam L. Learner autonomy 3: From theory to practice. Dublin: Authentik.1995. P. 243.
35. Dam Leni, Eriksson Rigmor, Little David, Miliander June & Trebbi Turid. Towards a Definition of Autonomy. In: Trebbi Turid (ed.): *Third Nordic Workshop on Developing Autonomous Learning in the FL Classroom*. Bergen: University of Bergen,1990. P. 102-114.
36. Dam Leni. How Do We Recognise an Autonomous Classroom? *Die Neueren Sprachen*. 1994. № 93(5). P 503-527.

37. Dickinson L. Learner training. In A. Brookes & P. Grundy (eds.) *Individualization and Autonomy in Language Learning*. ELT Documents. London : *Modern English Publications and the British Council*, 1988. P. 45–53.
38. Dornyei Z.A. Motivation in second and foreign language learning. *Language Teaching*.1998. № 31, P. 117-135.
39. Errey Lynn & Schollaert Rudi (eds.). *Whose Learning is it anyway? Developing Learner Autonomy through Task-Based Language Learning*. Antwerpen: Garant. 2007. P. 342.
40. Esch E. Promoting learner autonomy: Criteria for the selection of appropriate methods. In R. Pemberton & H. D. Pierson (Eds.). *Taking control: Autonomy in language learning: Hong Kong University Press*. 1998. P. 35-48.
41. Everhard C. J. The assessment-autonomy relationship. In C. J. Everhard & L. Murphy (Eds.), *Assessment and autonomy in language learning: Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan*.2015. P. 8-34.
42. Fuchs, C., Haucks, M., & Miller-Hartmann, A. (2012). Promoting Learner Autonomy Through Multiliteracy Skills Development in Cross-Institutional Exchanges. *Language Learning & Technology*, 16 (3), 82-102. <https://doi.org/10125/44301>
43. Gardner, D., & Miller, L. (2011). Managing self-access language learning: Principles and practice. *System*, 39 (1), 78-89. <https://doi.org/10.1016/j.system.2011.01.010>
44. Graves K. *The language curriculum: A social contextual perspective*. Cambridge: *Cambridge University Press*.2008. P. 198.
45. Holec H. *Autonomy and foreign language learning*. Oxford: Pergamon. (First published 1979, Strasbourg: Council of Europe) H. D. Pierson (Eds.), *Taking control: Autonomy in language learning: Hong Kong University Press*. 1981. P. 237-248
46. Kumaravadivelu B. The Postmethod Condition: (E)merging Strategies for Second/Foreign Language Teaching. *TESOL Quarterly*. 1994. № 28(1). P. 27-48.
47. Little David. *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*. *Dublin: Authentik*.1991. P. 288.

48. Littlewood D. Self access: Why do we want it and what can it do? *Autonomy and independence in language learning / ed. by P. Benson and P. Voller. London and New York : Longman, 1997. P. 79–92.*
49. Nguyen, L. T. C., & Gu, Y. (2013). Strategy-based instruction: A learner-focused approach to developing learner autonomy. *Language Teaching Research*, 17 (1), 9-30. <https://doi.org/10.1177/1362168812457528>
50. Prodromou L. The backwash effect: From testing to teaching. *English Language Teaching Journal*. 1995. №49(1). P. 13-25.
51. Raya J.M. & Sircu L. Challenges in teacher development: Learner autonomy and intercultural competence. *Pieterlen*, Bern: Peter Lang AG.2013. P. 365.
52. Scharle Ágota & Szabó Anita *Learner Autonomy: A Guide to Developing Learner Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. P. 23-45.
53. Sheerin S. An exploration of the relationship between self-access and independent learning. In P. Benson & P. Voller (Eds.), *Autonomy and independence in language learning London: Longman*. 1997. P. 54-65.
54. Sheerin S. State of the art: self-access. *Language Teaching*. 1991. № 24(3). P. 143-157.
55. Sinclair B. Learner Autonomy: the Next Phase? In: Sinclair, Brian, McGrath, Ian & Lamb, Terry (eds.): *Learner Autonomy, Teacher Autonomy: Future Directions*. Harlow, Essex: Pearson Education, 2000. P. 4-14.
56. Smith, K., & Craig, H. (2013). Enhancing Learner Autonomy through CALL: *A new model in EFL curriculum design*. *CALICO Journal*, 30 (2), 252. <https://doi.org/10.11139/cj.30.2.252-278>
57. Snow M. A., & Kamhi-Stein L. D. (Eds.). *Developing a new course for adult learners*. Alexandria, VA: TESOL. 2006. P. 234 – 254.
58. Ushioda, E. (2013). Motivation matters in mobile language learning: a brief commentary. *Language Learning & Technology*, 17 (3), 1-5. <https://doi.org/10125/44333>
59. Wilson J.J. How to teach listening. *Edinburgh Gate: Pearson Education Limited*. 2010. P. 123-211.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета визначення рівня сформованості автономії учнів

1. Чи можете Ви самостійно спланувати свою підготовку до уроків англійської мови (скласти план, розподілити час, визначити послідовність дій)?

- а) так, цілком самостійно
- б) частково самостійно
- в) потребую допомоги вчителя

2. Чи вдається Вам самостійно проаналізувати й оцінити результати власної діяльності на уроках англійської мови?

- а) так, я можу об'єктивно оцінити свої знання та вміння
- б) інколи можу адекватно оцінити себе, а інколи – ні
- в) маю труднощі у самооцінюванні

3. Чи вмієте Ви самостійно знаходити та виправляти допущені помилки у власних письмових роботах з англійської мови?

- а) так, я знаходжу і виправляю більшість помилок самостійно
- б) я можу знайти окремі помилки, але виправити їх важко
- в) я не вмію самостійно знаходити та виправляти свої помилки

4. Наскільки Вам вдається самостійно шукати та знаходити додаткові матеріали англійською мовою для поглиблення знань з предмета?

- а) я легко можу знайти цікаві матеріали англійською самостійно
- б) іноді я знаходжу додаткові матеріали, але мені потрібна допомога
- в) я не вмію шукати корисні матеріали англійською мовою самостійно

5. Чи встановлюєте Ви особисті цілі у вивченні англійської мови на певний період (місяць, семестр, рік)?

- а) так, я завжди ставлю конкретні цілі для вивчення англійської
- б) інколи я формулюю цілі, але вони є загальними
- в) я не вмію ставити мету у вивченні англійської мови

6. Що є для Вас головним мотивом у вивченні англійської мови?

- а) внутрішнє бажання вивчити мову
- б) оцінки та вимоги вчителів і батьків
- в) перспектива подальшого навчання за кордоном
- г) інше _____

7. Як Ви оцінюєте власний рівень володіння англійською мовою?

- а) початковий (A1-A2)
- б) середній (B1-B2)
- в) достатній (C1-C2)

8. Чи вдається Вам підтримувати мотивацію під час виконання складних завдань з англійської мови?

- а) так, я завжди можу себе мотивувати
- б) інколи мотивую себе, а інколи втрачаю мотивацію
- в) я не вмію підтримувати мотивацію при виконанні складних завдань

9. Чи звертаєтеся Ви по допомогу до вчителя, батьків, однокласників під час виконання домашніх завдань з англійської мови?

- а) дуже рідко, я майже все роблю самостійно
- б) інколи прошу пояснити окремі моменти
- в) часто потребую сторонньої допомоги у виконанні завдань

10. На Вашу думку, чи потрібно розвивати автономію та самостійність учнів під час вивчення англійської мови? Чому?

**Анкета для вчителів з метою визначення рівня сформованості автономії
учнів у вивченні англійської мови**

1. Організація навчальної діяльності

1.1 Як часто учні самостійно визначають мету свого навчання?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

1.2 Чи планують учні свій навчальний процес без вашого втручання?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

1.3 Як часто ваші учні самостійно оцінюють результати свого навчання?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

2. Використання необхідних ресурсів

2.1 Чи використовують учні додаткові джерела (книг, онлайн-ресурси) для вивчення англійської мови?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

2.2 Чи здатні учні самостійно обирати учбові матеріали, які відповідають їх рівням та цілям?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

3. Мотивація та відповідальність

3.1 Чи проявляють учні ініціативу у вивченні нового матеріалу?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

3.2. Чи відповідально учні ставляться до виконання самостійних завдань?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

3.3 Чи ставлять учні додаткові запитання для уточнення матеріалу або розширення своїх знань?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

4. Самовдосконалення та рефлексія

4.1 Як часто учні аналізують свої власні помилки та працюють над їх корегуванням?

- завжди
- часто

- рідко
- ніколи

4.2 Чи здатні учні самостійно визначити та оцінити свої слабкі та сильні сторони в процесі навчання?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

4.3 Чи бажають учні самостійно, без стороннього втручання працювати над покращенням своїх результатів?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

5. Співпраця з учителем

5.1 Наскільки активно учні пропонують власні ідеї для навчання?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

5.2 Як часто учні є ініціаторами обговорення результатів свого навчання з вами?

- завжди
- часто
- рідко
- ніколи

Завдання орієнтоване на формування автономії учнів в англomовному класі

Дослідницький проєкт *“Art through Time”* (Мистецтво крізь час) – це чудова можливість для учнів поглибити свої знання про історію мистецтва, розвинути навички дослідження, аналізу та презентації, а також підвищити рівень автономності у навчанні.

Мета проєкту: ознайомити учнів з різними періодами та напрямками в історії мистецтва, розвинути навички самостійного пошуку, аналізу та систематизації інформації, навчити учнів презентувати результати дослідження в цікавій та доступній формі, сприяти розвитку критичного мислення та естетичного смаку, підвищити рівень автономності учнів у навчанні.

Етапи реалізації проєкту.

Вибір періоду/напрямку

Учні самостійно або за допомогою вчителя обирають період або напрямок в історії мистецтва, який їх цікавить, наприклад, Стародавній Єгипет, Антична Греція та Рим, Середньовіччя (готика, романський стиль), Відродження (Ренесанс), Бароко, Рококо, Романтизм, Імпресіонізм, Постімпресіонізм, Кубізм, Сюрреалізм, Абстракціонізм, Поп-арт, Сучасне мистецтво і т.д.

Формулювання теми дослідження

Після вибору періоду або напрямку учні формулюють конкретну тему свого дослідження. Наприклад, якщо учень обрав Ренесанс, тема може звучати так: «Вплив Леонардо да Вінчі на розвиток ренесансного живопису» або «Жіночий образ в мистецтві епохи Відродження».

Пошук та збір інформації

На цьому етапі учні самостійно шукають інформацію з різних джерел: книги та енциклопедії з історії мистецтва, інтернет-ресурси (музейні сайти, онлайн-енциклопедії,

статті), документальні фільми та відеолекції, відвідування музеїв та художніх галерей (за можливості).

Аналіз та систематизація інформації

Учні аналізують зібрану інформацію, виділяють основні факти, тенденції, особливості стилю, біографії художників, аналіз їхніх творів.

Створення презентації та виступу

Учні створюють презентацію свого дослідження в будь-якій зручній формі: презентація PowerPoint або Google Slides, відеоролик, веб-сайти, постер або колаж, есе або доповідь.

Презентація проєкту

Учні презентують свої проєкти класу, відповідають на запитання та беруть участь в обговоренні.

Критерії оцінювання проєкту:

- Повнота та глибина дослідження
- Використання джерел
- Аналіз та інтерпретація
- Оформлення презентації
- Презентаційні навички
- Самостійність та відповідальність

Підтримка автономності: надання учням свободи вибору теми та форми презентації; заохочення їх до самостійного пошуку інформації та аналізу; надання консультації та підтримки за потреби, але не нав'язування готових рішень; створення атмосфери довіри та взаємоповаги в класі.